

rijksuniversiteit
groningen

faculteit gedrags- en
maatschappijwetenschappen

*‘Hoeveel aanwijzingen heb je nodig om te zien dat lang en
gelukkig niet bestaat?’*

De representatie van scheidingen in Nederlandse opvoedtijdschriften en Nederlandse
jeugdliteratuur

Naam: Mare Leegte, s4114418

Masteropleiding: Master Orthopedagogiek, Faculteit der Gedrags- en
Maatschappijwetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen

Eerste begeleider: dr. S. Parlevliet

2^e beoordelaar: dr. C.J. van der Linden

Datum: 16 januari 2023

Woordenaantal: 11868

Abstract

This qualitative study focuses on the representation of divorce in parenting magazines and children's books, because of the influence these sources have on parents and children. The focus is on the aspects and consequences for children in divorce situations. Fourteen articles of one parenting magazine and twelve children's books in the age category 12-15 were analysed using thematic document analysis. Each text source was subjected to a pre-established set of questions. From these, several themes emerged, including the child's reaction and the interparental relationship. In addition, two new themes emerged: trust in relationships and nuclear family preservation. The results showed that both text sources mainly represented negative views and findings on divorce. There is much focus in both text sources on the negative emotions of the child in a divorce situation. In addition, the interparental relationship in most books can be described as poor or problematic, although the magazine articles emphasise the importance of a good relationship between the parents for children. Nevertheless, there is room for positive findings and nuances regarding children in divorce situations. This is mainly reflected in the parenting magazine, describing various benefits and advice for parents in divorce situations. In addition, most books show some positive development in the child's experience of divorce. To strengthen the conclusions of this study, follow-up research could focus on examining more parenting magazines and more children's books, incorporating the interpretation of parents and children.

Key words: divorce, representation of divorce, parenting magazines, children's books, children, teens, qualitative study

Samenvatting

Deze kwalitatieve studie onderzoekt de representatie van scheidingen in opvoedtijdschriften en jeugdboeken, vanwege de invloed op ouders en kinderen. Hierbij wordt gefocust op de aspecten en gevolgen met betrekking tot kinderen in een scheidingssituatie. Aan de hand van thematische documentanalyses zijn er veertien tijdschriftartikelen van een oudertijdschrift en twaalf jeugdboeken met de leeftijdscategorie 12-15 jaar geanalyseerd. Elke tekstbron is onderworpen aan vooraf opgestelde vragen. Hieruit zijn verschillende thema's naar voren gekomen, zoals de reactie van het kind en de verstandhouding tussen de ouders. Daarnaast zijn er twee nieuwe thema's naar voren gekomen: het vertrouwen in relaties en het behoud van het gezin. Uit de resultaten is gebleken dat beide tekstbronnen voornamelijk negatieve gevolgen en opvattingen over scheidingen representeren. Er is veel aandacht voor de negatieve emoties van kinderen in scheidingssituaties. Daarnaast is de verstandhouding tussen de ouders in de meeste jeugdboeken slecht tot problematisch te noemen, terwijl de tijdschriftartikelen juist het belang van een goede verstandhouding voor het kind benadrukken. Toch is er ruimte voor positieve gevolgen en nuanceringen. Dit is voornamelijk te zien in de tijdschriftartikelen, waarbij er voordelen en adviezen worden beschreven voor ouders in scheidingssituaties. Daarnaast vindt er in de meeste boeken een positieve ontwikkeling plaats bij het kind met betrekking tot de beleving van de scheiding. Om de conclusies van dit onderzoek te versterken, kan vervolgonderzoek meer oudertijdschriften en jeugdboeken onderzoeken, waarbij de interpretatie van ouders en kinderen wordt meegenomen.

Sleutelwoorden: scheiden, representatie van scheidingen, opvoedtijdschriften, jeugdboeken, kinderen, jeugd, kwalitatief onderzoek

Inhoudsopgave

Abstract	2
Samenvatting.....	3
Inleiding	5
Methode	11
Onderzoeksdesign	11
Selectie tijdschriftartikelen.....	11
Selectie jeugdboeken.....	11
Data-analyse	11
Betrouwbaarheid	13
Resultaten.....	14
Analyse tijdschriftartikelen	14
Analyse jeugdboeken	22
Discussie	34
Conclusie.....	34
Beperkingen en aanbevelingen.....	36
Referentielijst.....	38
Bijlagen.....	43

Inleiding

Scheiden is een bekend fenomeen waar veel kinderen in Nederland mee te maken krijgen. In 2021 zijn er volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek in Nederland 25.962 huwelijken in een echtscheiding geëindigd. Daarnaast zijn er in datzelfde jaar 2.686 stellen met geregistreerd partnerschap uit elkaar gegaan (CBS, 2021). Bij veel scheidingen zijn kinderen betrokken: in 2021 waren er 24.334 kinderen betrokken bij een echtscheiding. Bovendien zijn er naar schatting jaarlijks minimaal 20.000 kinderen van wie de ouders uit elkaar gaan die niet getrouwd zijn geweest (CBS, 2021). Een scheiding van ouders heeft gevolgen voor het leven een kind, zoals voor de persoonlijke ontwikkeling, de ouder-kindrelatie en de gezinsstructuur waarin een kind opgroeit. De wetenschap heeft hier de afgelopen decennia veel onderzoek naar gedaan. Uit deze wetenschappelijke onderzoeken zijn zowel negatieve gevolgen als positieve gevolgen naar voren gekomen. Deze bevindingen vormen gezamenlijk het theoretisch kader van dit onderzoek. Dit zal in komende alinea's besproken worden. Binnen dit onderzoek heeft 'scheiden' betrekking op zowel echtscheidingen als het uit elkaar gaan van ouders die niet getrouwd zijn geweest.

Negatieve gevolgen

Een groot deel van de wetenschappelijke onderzoeken laat negatieve gevolgen zien met betrekking tot kinderen in scheidingsituaties. In 2004 hebben Wallerstein en Lewis de langetermijneffecten van scheidingen voor kinderen onderzocht. Zij stellen dat er langdurige, ernstige problemen kunnen voorkomen bij kinderen van gescheiden ouders, die op latere leeftijd nog steeds zichtbaar zijn. Aanzienlijke aantallen kinderen zouden verschillende psychische problemen ontwikkelen als gevolg van de scheiding. Bovendien zou de ouder-kindrelatie als gevolg van de scheiding erg instabiel zijn. In meer recente wetenschappelijke onderzoeken worden bevindingen vergelijkbaar met die van Wallerstein en Lewis (2004) gevonden. Pelleboer-Gunnink et al. (2015) stellen in hun interventieonderzoek dat kinderen met gescheiden ouders een verhoogd risico hebben op verschillende problemen. Zo zouden deze kinderen meer gedragsproblemen ontwikkelen en zou de scheiding een negatieve invloed kunnen hebben op de ouder-kindrelatie. Murphy et al. (2018) hebben vergelijkbare resultaten gevonden in hun onderzoek naar ouderlijke stress bij recent gescheiden ouders. Zij stellen dat de stress die gepaard gaat bij een scheiding een negatief effect heeft op de ouder-kindrelatie. Dit negatieve effect op de ouder-kindrelatie kan een langdurige invloed hebben op het leven van een kind. Murphy et al. (2018) beschrijven dat wanneer er sprake is van een stabiele samenwerking tussen de ouders in de

scheidingssituatie, dit juist een positief effect kan hebben op de ouder-kindrelatie. Echter, zij stellen ook dat de ouderlijke stress die gepaard gaat bij een scheiding vaak zorgt dat deze samenwerking niet tot stand komt. Heckel et al. (2013) hebben in hun onderzoek gekeken naar het psychisch functioneren van kinderen van gescheiden ouders. Zij stellen dat veel kinderen als gevolg van de scheiding internaliserende en externaliserende problemen kunnen ondervinden, dit kan hun psychologische ontwikkeling belemmeren. In de wetenschappelijke literatuur is er ook aandacht voor de verschillende gezinsstructuren waar een kind als gevolg van de scheiding in opgroeit. Veel van deze onderzoeken laten negatieve gevolgen zien. Zo stellen Vanderfaillie et al. (2016) in hun onderzoek naar geweld in verschillende gezinsstructuren dat stiefgezinnen vaker als instabiel moeten worden gezien. Bovendien stellen zij dat er in stiefgezinnen vaker sprake is van disfunctionele gezinsrelaties dan bij traditionele 'kerngezinnen', gezinnen waarbij de ouders niet gescheiden zijn. In een ander onderzoek beargumenteren Walker et al. (2008) dat kinderen die, onder andere als gevolg van een scheiding, in een eenoudergezin opgroeien meer risico lopen op gezondheidsproblemen en gedragsproblemen. Daarnaast kan er volgens hen parentificatie in eenoudergezinnen voorkomen, kinderen voelen zich bijvoorbeeld verantwoordelijk om hun ouder (emotionele) hulp te bieden.

Negatieve opvattingen

Overeenkomstig met deze negatieve gevolgen heersen er in de westerse samenleving ook negatieve opvattingen rondom scheidingen en de gevolgen hiervan. Deze negatieve opvattingen hebben voornamelijk betrekking op de gezinsstructuren die als gevolg van scheidingen kunnen ontstaan. Uit een onderzoek van Jones (2003) naar de opvattingen over stiefgezinnen blijkt dat de negatieve opvattingen over stiefgezinnen diep geworteld zijn in onze westerse samenleving, ze zijn bijvoorbeeld terug te vinden in 'gedateerde' kinderfilms en sprookjes. Recentelijk hebben Saint-Jacques et al. (2020) onderzoek gedaan naar de heersende opvattingen over verschillende gezinsstructuren. Zij stellen dat stiefgezinnen minder positieve attitudes krijgen toegeschreven door de samenleving dan kerngezinnen. In een vergelijkbaar onderzoek van Planitz en Feeney (2009) blijkt dat stiefgezinnen worden beschreven als 'problematisch' om in op te groeien, met gebrek aan affectie voor het kind. Uit het onderzoek van Saint-Jacques et al. (2020) komt ook naar voren dat eenoudergezinnen minder positieve attitudes krijgen toegeschreven dan de kerngezinnen. Zo zou er ook minder affectie heersen in eenoudergezinnen. Daarnaast heersen er ook negatieve opvattingen op de betrokkenheid en rolverdeling van gescheiden ouders. Uit een onderzoek naar opvattingen

over gescheiden vaders van Troilo en Coleman (2008) blijkt dat veel participanten negatieve opvattingen hebben over gescheiden vaders waarvan de kinderen niet meer bij hen wonen. Deze vaders zouden geen goede verzorgers zijn en zich minder betrokken voelen bij de opvoeding. Veel wetenschappelijke onderzoeken laten dus negatieve gevolgen met betrekking tot kinderen in scheidingssituaties zien. Aansluitend heersen er in onze westerse samenleving nog steeds een aantal negatieve opvattingen over verschillende aspecten van scheidingen. Echter, er zijn ook een aantal wetenschappelijke onderzoeken die met een andere blik naar scheidingen kijken.

Kritische blik

Zo heeft Rappaport (2013) gekeken naar verschillende onderzoeken die de impact van scheidingen op kinderen hebben onderzocht, waaronder het onderzoek van Wallerstein en Lewis (2004). Hij stelt dat onderzoeken zoals dat van Wallerstein en Lewis (2004) een aantal methodologische tekortkomingen hebben, waarbij variabelen zoals een ouderconflict en psychische problemen van ouders bijvoorbeeld niet zijn meegenomen in de analyses. Rappaport (2013) betoogt dat Wallerstein en Lewis (2004) en vergelijkbare onderzoeken onterecht een doembeeld creëren voor kinderen met gescheiden ouders, waarbij er louter sprake is van somberheid. Volgens Rappaport (2013) is het de vraag in hoeverre scheidingen zelf de oorzaak zijn van de negatieve gevolgen die door verscheidene onderzoeken zijn gevonden. Hij stelt dat het de verschillende factoren rondom de scheiding zijn die voor negatieve effecten zorgen. Het onderzoek van Amato (2010) sluit zich hierbij aan. In zijn kritische literatuuronderzoek over scheidingen stelt hij dat het voornamelijk de factoren rondom de scheiding zijn die risico's vormen voor de kinderen, niet de scheiding zelf. Een voorbeeld van zo'n factor is een ouderconflict. Een conflict tussen de ouders kan angst, gedragsproblemen en stress bij kinderen veroorzaken (Orgilés et al., 2017).

Daarnaast stelt Rappaport (2013) dat veel wetenschappelijke onderzoeken op een bevooroordeelde manier kijken naar de impact van scheidingen op kinderen. Als scheidingen door onderzoeken als dat van Wallerstein en Lewis (2004) worden gezien als rampzalig, dan zouden hun onderzoeksstrategieën zich op voorhand al op dit soort conclusies kunnen richten. Volgens Rappaport (2013) is er in de wetenschappelijke literatuur veel aandacht voor negatieve aspecten en gevolgen van scheidingen, terwijl er maar beperkt aandacht is voor positieve aspecten en nuanceringen. Rappaport (2013) stelt dan ook dat er behoefte is aan onderzoek waarbij er meer ruimte is voor deze positieve aspecten en nuanceringen met betrekking tot kinderen in scheidingssituaties.

Positieve gevolgen

Er zijn een aantal onderzoeken die met deze blik naar de aspecten en gevolgen voor kinderen in scheidingssituaties hebben gekeken. Rappaport (2013) stelt bijvoorbeeld in zijn eigen onderzoek dat de meeste kinderen met gescheiden ouders een vergelijkbare ontwikkeling doormaken als kinderen zonder gescheiden ouders. Het doormaken van een stressvolle of moeilijke gebeurtenis, zoals een scheiding, hoeft volgens Rappaport (2013) nog niet te betekenen dat een kind psychische problemen zal ontwikkelen. Sever et al. (2007) hebben gekeken naar de positieve gevolgen die jongeren met gescheiden ouders hebben ervaren. In dit onderzoek stellen de jongeren meer zelfvertrouwen en empathie te ervaren en zich meer bewust te zijn van relaties door de scheiding van hun ouders. Daarnaast laat het onderzoek van Walker et al. (2008) naar de ervaringen van kinderen in eenoudergezinnen ook positieve gevolgen zien. Zo stellen zij dat veel kinderen uit eenoudergezinnen genieten van het wegvallen van ruzies en conflicten die voor de scheiding wel aanwezig waren in het kerngezin. Aansluitend stellen Walker et al., (2008) dat veel gezinnen harmonieuzer worden wanneer zij na de scheiding een eenoudergezin worden. Het gebrek aan een ouderconflict en de hiermee gepaarde stress is juist positief voor de ouder-kindrelatie en de psychologische ontwikkeling van kinderen (Murphy et al., 2018). Al heel vroeg zijn er door Weeda en Groenewold (1986) vraagtekens gezet bij de negatieve opvattingen rondom scheidingen. Zij hebben in hun boek *Scheiden doet lijden?* onder meer de gevolgen van scheiden voor kinderen, de rolverdeling in de opvoeding tijdens de scheiding en de nieuwe gezinsstructuren die als gevolg van een scheiding zijn ontstaan onderzocht. Zij hebben hierbij verschillende negatieve opvattingen met betrekking tot deze aspecten genuanceerd. Recentelijk zijn hun vraagtekens en nuanceringen door meerdere onderzoeken bevestigd. Zo geven veel kinderen aan juist hechte familiebanden en affectie te ervaren in eenoudergezinnen (Walker et al., 2008). Planitz et al. (2009) hebben onderzoek gedaan naar de hechting van kinderen in kerngezinnen en stiefgezinnen. Uit dit onderzoek blijkt dat kinderen in stiefgezinnen over het algemeen net zo goed functioneren als kinderen die in kerngezinnen opgroeien. De verschillen die tussen de kinderen zijn gevonden, zijn volgens Planitz et al. (2009) verwaarloosbaar. Weeda en Groenewold (1986) nuanceren bijvoorbeeld de opvatting die gericht is op de rolverdeling en betrokkenheid van gescheiden ouders, namelijk dat gescheiden vaders niet meer dan een bijrol kunnen spelen in het leven van hun kinderen. Weeda en Groenewold (1986) stellen dat vaders, ondanks het feit dat zij hun kinderen misschien niet meer elke dag zien, nog steeds een grote rol kunnen spelen in het leven van hun kinderen en zich nog steeds betrokken kunnen voelen bij de opvoeding. Deze nuancering

wordt grotendeels bevestigd in het onderzoek van Troilo en Coleman (2012). Zij hebben in hun onderzoek de betrokkenheid van gescheiden vaders in de opvoeding van hun kinderen in kaart gebracht. Alle vaders uit dit onderzoek zien zichzelf als een betrokken ouder en zij vinden het allemaal belangrijk dat zij een rol blijven spelen in het leven van hun kinderen.

Opvoedtijdschriften

Naast de vele wetenschappelijke onderzoeken naar gevolgen en opvattingen rondom scheidingen, verschijnen er ook al jaren opvoedadviezen die betrekking hebben op scheidingssituaties en de gevolgen hiervan voor kinderen. Deze adviezen kunnen ouders voornamelijk vinden in populaire opvoedtijdschriften. Een van de meest populaire Nederlandse opvoedtijdschriften is *Ouders van Nu*. *Ouders van Nu* geeft opvoeders al sinds 1967 informatie en adviezen met betrekking tot de opvoeding in hun leefwereld, zowel in gedrukte als digitale artikelen. *Ouders van Nu* heeft maandelijks een bereik van vier miljoen ouders (Ouders van Nu, 2022). De informatie en adviezen die in verscheidende artikelen worden beschreven zijn volgens het opvoedtijdschrift grotendeels gebaseerd op wetenschappelijke bevindingen, waarbij er wordt samengewerkt met verschillende deskundigen, zoals artsen, pedagogen en het NJI. Daarnaast wordt de input van ouders zelf gebruikt om informatie te geven en adviezen te schrijven (Ouders van Nu, 2022).

Jeugdliteratuur

Veel ouders verkrijgen dus informatie over wat er speelt in hun (leef)wereld door tijdschriften te lezen die gericht zijn op opvoedingsadviezen. Kinderen halen informatie over hun (leef)wereld uit verschillende soorten media, waaronder uit literaire fictie (Ghesquière, 2009). Şen (2021) heeft in zijn onderzoek gekeken naar de pedagogische waarde van jeugdliteratuur. Hij stelt dat fictieve jeugdliteratuur een cruciale rol speelt in de ontwikkeling van een kind op maatschappelijk gebied. Het helpt kinderen te socialiseren en de normen en waarden uit hun cultuur te leren kennen. Kinderen leren door middel van fictie wat er van hen wordt verwacht en hoe er op bepaalde sociale fenomenen wordt gereageerd (Şen, 2021). Daarnaast kan fictieve jeugdliteratuur een grote invloed hebben op hoe kinderen zich gedragen in het dagelijks leven. Bal en Veltkamp (2013) hebben de empathische ontwikkeling van kinderen in relatie tot literaire fictie onderzocht. Zij stellen dat kinderen door het inleven in fictieve personages kennis kunnen vergaren over zichzelf en over anderen, die zij in hun 'echte' leefwereld toepassen. Het vergaren van dit soort kennis kan de ontwikkeling van empathie van kinderen stimuleren. Almerico (2014) heeft onder meer de karakterontwikkeling van kinderen door middel van jeugdliteratuur onderzocht. Zij stelt in

haar onderzoek dat kinderen minstens zo sterk worden beïnvloed door fictieve personages als door mensen uit hun echte leefwereld. Wat fictieve personages doen, welke karaktereigenschappen zij hebben en hoe de omgeving hierop reageert, kan dus invloed uitoefenen op een kind (Almerico, 2014). Deze invloed is misschien wel groter wanneer kinderen zichzelf kunnen herkennen in de fictieve personages of situaties waarin deze personages zich bevinden. De acties en reacties van een fictief personage, kunnen kinderen namelijk op zichzelf projecteren (Şen & Karagul, 2021). Bovendien kunnen kinderen door het lezen van herkenbare situaties in fictieboeken ook beter inzicht krijgen in hun eigen gevoelens en ervaringen (Ghesquière, 2009).

Literaire fictie kan de leefwereld van een kind dus op verschillende manieren vormen. Volgens Şen (2021) worden kinderen daarnaast meer door literatuur gevormd dan volwassenen, omdat zij nog aan het begin van hun leven staan en minder ervaring hebben met sociale fenomenen. Daarmee beïnvloedt literaire fictie ook gedeeltelijk de opvattingen van een kind over fenomenen in de samenleving, zoals scheiden. Deze beïnvloeding kan nog groter zijn bij kinderen in de puberteit. Deze jeugdigen zijn beïnvloedbaar, ontdekken steeds meer wie zij zijn en hoe de samenleving in elkaar zit (Weimer et al., 2021). Verschillende media, zoals fictieve jeugdboeken, helpen deze groep kinderen bij het verkennen van de samenleving en zichzelf (Gessner et al., 2006).

Het is interessant om te kijken op welke manier de negatieve en positieve gevolgen worden overgedragen in informatiebronnen voor volwassenen/ouders en informatiebronnen voor jongeren. Opvoedtijdschriften en jeugdboeken zijn een goede bron om dit te onderzoeken. De onderzoeksvraag van deze thesis luidt daarom als volgt: *Hoe worden scheidingen gerepresenteerd in enerzijds recente Nederlandse opvoedtijdschriften en anderzijds recente Nederlandse jeugdliteratuur?*

De hoofdvraag zal met behulp van de volgende deelvragen worden beantwoord:

1. *Welke negatieve gevolgen met betrekking tot scheidingen zijn er terug te vinden in recente artikelen uit een opvoedtijdschrift en in recente Nederlandse jeugdliteratuur?*
2. *Welke positieve gevolgen met betrekking tot scheidingen zijn er terug te vinden in recente artikelen uit een opvoedtijdschrift en in recente Nederlandse jeugdliteratuur?*
3. *Hoe verhouden de bevindingen met betrekking tot scheidingen in recente artikelen uit een opvoedtijdschrift en in recente Nederlandse jeugdliteratuur zich tot elkaar?*

Methode

Onderzoeksdesign

Om de hoofdvraag en deelvragen te beantwoorden is gebruik gemaakt van een kwalitatief onderzoeksdesign. Binnen dit onderzoek zijn tijdschriftartikelen en jeugdboeken geanalyseerd. Deze twee tekstbronnen zijn door middel van een thematische documentanalyse geanalyseerd. Per tekstbron zijn verschillende thema's geanalyseerd, zonder een vaststaand methodologisch stappenplan (Flick, 2018). Dit is gedaan middels vooraf opgestelde vragen die aan elke tekstbron zijn gesteld. De thema's van deze vragen zijn voortgekomen uit de wetenschappelijke bevindingen die beschreven zijn in het theoretisch kader.

Selectie tijdschriftartikelen

De eerste documentanalyse is uitgevoerd om de representatie van scheidingen in opvoedtijdschriften in kaart te brengen. Er is in dit onderzoek gekozen om het opvoedtijdschrift *Ouders van Nu* te analyseren, vanwege het grote bereik onder ouders in Nederland. Voor de analyse is het digitale platform van *Ouders van Nu* gebruikt. Aan de hand van de zoekbalk op *oudersvannu.nl* is er geselecteerd, waarbij de termen 'scheiden' en 'scheiding' zijn gebruikt om de relevante artikelen te selecteren. De inclusiecriteria betreffen dat 'scheiden' het hoofdonderwerp is en dat artikelen die voor 2011 geschreven zijn niet worden meegenomen. Uit deze selectie zijn veertien artikelen van de jaargangen 2018-2022 gekomen en gebruikt voor de documentanalyse.

Selectie jeugdboeken

De tweede documentanalyse is uitgevoerd om de representatie van scheidingen in recente Nederlandse jeugdboeken in kaart te brengen. Middels de *Nationale Bibliotheek* en *Lezen voor de lijst* is er een selectie gemaakt van twaalf fictieve jeugdboeken in de leeftijdscategorie 12-15 jaar. Het inclusie criterium betreft dat 'scheiden' in deze boeken het hoofdonderwerp is. Vooraf aan de documentanalyse is middels de uittrekselbank NBD Biblion en de uittreksels van de betreffende uitgeverijen gecontroleerd voor alle boeken of 'scheiden' daadwerkelijk het hoofdonderwerp is. Onder 'recent' wordt in dit onderzoek de periode 2011-heden verstaan. Met 'Nederlandse jeugdboeken' worden jeugdboeken verstaan die van origine in het Nederlands geschreven zijn.

Data-analyse

De geselecteerde tijdschriftartikelen en jeugdboeken zijn gelezen en vervolgens zijn een of meerdere vragen beantwoord. Om de tekstbronnen met elkaar te vergelijken, is er gekozen

om beide tekstbronnen aan dezelfde thema's met dezelfde of vergelijkbare vragen te onderwerpen. De thema's zijn voortgekomen uit het theoretisch kader. Deze thema's corresponderen met thema's in het resultatenhoofdstuk. Echter, er is tijdens de documentanalyses ruimte geweest om gebieden te beschrijven die pas tijdens het lezen van de tijdschriftartikelen en jeugdboeken naar voren zijn komen. Hierdoor zijn er twee nieuwe thema's ontstaan, namelijk 'behoud van het gezin' en 'vertrouwen in relaties'. Hierdoor zijn er uiteindelijk per tekstbron negen thema's geformuleerd. De gevonden thema's zijn per tekstbron schematisch weergegeven in Bijlagen A en B. Tijdens het lezen en analyseren zijn de volgende vragen beantwoord:

Reactie van het kind

- *Wat wordt er geschreven over de reactie van kinderen op de scheidingssituatie?* (Tijdschriftartikelen)
- *Op welke manier reageren de kinderen op de scheidingssituatie?* (Jeugdboeken)

Nieuwe gezinsstructuren

- *Welk beeld wordt er geschetst van opgroei in gezinsstructuren die als gevolg van een scheiding zijn ontstaan?*

Opvoeding

- *Op welke manier wordt de rolverdeling van het ouderschap tussen ouders/de ex-partners beschreven?*

Verstandhouding tussen de ouders

- *Op welke manier wordt de verstandhouding tussen ouders/de ex-partners beschreven?*

Reactie van de omgeving

- *Wat wordt er geschreven over de reactie van de omgeving op de scheidingssituatie?* (Tijdschriftartikelen)
- *Op welke manier reageert de omgeving op de scheidingssituatie?* (Jeugdboeken)

Ouder-kindrelatie

- *Welk beeld wordt er geschetst van de ouder-kindrelatie in een scheidingssituatie?*

Ontwikkeling van het kind

- *Wat wordt er geschreven over de ontwikkeling van een kind in de beleving van de scheidingssituatie?* (Tijdschriftartikelen)

- *In hoeverre is er een ontwikkeling te zien bij het kind in de beleving van de scheidings situatie?* (Jeugdboeken)

Betrouwbaarheid

De onderzoeker is bewust van het interpretatieve karakter van het onderzoeksdesign, vooral met betrekking tot de jeugdboeken. Echter, de onderzoeker heeft twee andere onderzoekers die zich bezighouden met hetzelfde onderwerp laten meelesen met twee jeugdboeken. Zij hebben de bevindingen van de onderzoeker bevestigd, waardoor ervan uit gegaan kan worden dat dit ook voor de andere jeugdboeken geldt.

Resultaten

Analyse tijdschriftartikelen

Reactie van het kind

Het thema ‘reactie van het kind’ heeft betrekking op de manier waarop het kind reageert op de scheidingssituatie die in de tijdschriftartikelen worden beschreven. Dit thema is onderverdeeld in de subthema’s ‘directe reactie’ en ‘reactie op lange termijn’. Het eerste subthema gaat in op de directe reacties van het kind op het moment dat de ouders vertellen over de scheiding. Het tweede subthema gaat in op de reacties van het kind op de scheidingssituatie op de lange termijn. De reden voor dit onderscheid, is om te laten zien dat bepaalde directe reacties van het kind nog steeds op de lange termijn te zien zijn. Daarnaast is er te zien dat er op de lange termijn ook reacties veranderen.

Directe reactie

Opvallend is dat er in de artikelen weinig aandacht is voor de directe reactie van het kind op de scheidingssituatie. Enkel twee artikelen gaan specifiek in op hoe het kind kan reageren op het moment dat de ouders over de scheiding vertellen, namelijk *Scheiden: dit zeg je tegen je kind* en *Kan mijn kind een scheiding verwerken?* In beide artikelen worden negatieve directe reacties beschreven, zoals boosheid en verdriet:

Voor kinderen van gescheiden ouders is het moment waarop hun ouders vertelden dat ze gingen scheiden, vaak het moment waarop hun leven voorgoed veranderde. Wees er op voorbereid dat het hartverscheurend zal zijn om de schok, de boosheid en het verdriet bij je kind te zien (Jorna, 2022a).

Reactie op lange termijn

Het artikel *Kan mijn kind een scheiding verwerken?* beschrijft ook kort een aantal reacties op lange termijn met betrekking tot de scheidingssituatie. Deze reacties van de kinderen op de lange termijn worden door dit artikel ook als negatief beschreven. De boosheid en het verdriet kunnen op de lange termijn nog steeds aanwezig zijn. Daarnaast kan er op de lange termijn meer dwarsheid bij een kind ontstaan:

Een scheiding verwerken kost tijd en kan nogal een *bumpy road* zijn voor je kind. Houd daar rekening mee en bied je kind zo veel mogelijk rust en regelmaat, maar ook ruimte om zijn verhaal te doen of een tijdje dwarser te zijn. Want het gebeurt vaak dat

kinderen juist een tijdje na de scheiding dwarser/boos gedrag vertonen (Ouders van Nu, 2021).

Het artikel beschrijft ook dat kinderen overdreven behulpzaam kunnen reageren. De onderstaande passage uit het artikel illustreert dat dit als een negatief signaal gezien moet worden: ‘Sommige kinderen worden overdreven behulpzaam en heel makkelijk (...) Lief, maar het is een teken dat hij of zij moeite heeft met de scheiding verwerken’ (Ouders van Nu, 2021).

Nieuwe gezinsstructuren

In de artikelen zijn alleen beschrijvingen gevonden over eenoudergezinnen en stiefgezinnen. In een aantal artikelen wordt er soms gesproken over een stiefgezin en soms over samengesteld gezin. Met beide omschrijvingen worden in de artikelen gezinnen met een stiefouder en/of stiefbroers- en zussen bedoeld. In deze resultatenanalyse zullen beide omschrijvingen worden gezien als stiefgezin.

Eenoudergezin

In de artikelen wordt een wisselend beeld geschetst over eenoudergezinnen. Vijf van de veertien artikelen zijn specifiek gericht op eenoudergezinnen. Daarnaast wordt het eenoudergezin in vier andere artikelen nog kort beschreven. Er zijn een aantal artikelen die de uitdagingen en negatieve aspecten van eenoudergezinnen illustreren, maar tegelijkertijd is er ook aandacht voor de voordelen en positieve aspecten van eenoudergezinnen.

De uitdagingen en negatieve aspecten van het eenoudergezin hebben voornamelijk betrekking op de financiële situatie, het gebrek aan aandacht voor het kind en aspecten van parentificatie. Meerdere artikelen beschrijven dat eenoudergezinnen vaak financiële uitdagingen ondervinden: ‘De meeste alleenstaande ouders moeten hard werken om alle kosten van het huishouden en de opvoeding van de kinderen te kunnen dragen. Je zult zo nu en dan dingen moeten laten uit financiële overwegingen’ (Ouders van Nu, 2019b).

Een aantal artikelen beschrijven dat er in een eenoudergezin een risico bestaat dat er weinig aandacht is voor het kind. Zo is het bijvoorbeeld mogelijk dat de ouder door de stress en drukte kan vergeten om aandacht en affectie te geven aan het kind:

Misschien ben je niet altijd tevreden over de tijd en aandacht die je je kind kunt geven, omdat je zoveel verantwoordelijkheden moet dragen (...) Misschien mis je vanwege je drukke schema de tijd en energie om je kind alle affectie te kunnen geven waar hij naar verlangt. (Ouders van Nu, 2019b).

Daarnaast stellen meerdere artikelen dat kinderen in eenoudergezinnen vaak huishoudelijke taken op zich nemen om hun ouder te ontlasten. Er wordt gesteld dat dit niet per se een slechte ontwikkeling hoeft te zijn, maar dat het risico bestaat dat aspecten van parentificatie zullen ontstaan:

Natuurlijk kan het geen kwaad als je kind af en toe extra helpt in het huishouden (...) Let er alleen op dat je je kind wel echt kind laat zijn en hem niet te veel belast. Het is niet de bedoeling dat hij elke avond voor zichzelf staat te koken of de was doet (Ouders van Nu, 2020a).

Echter, er is in meerdere artikelen ook aandacht voor de voordelen en positieve aspecten van eenoudergezinnen. Deze voordelen en aspecten hebben voornamelijk betrekking op de band tussen ouder en kind. Daarnaast worden voordelen als het ontwikkelen van positieve karaktereigenschappen in de artikelen benoemd. De onderstaande passage laat zien hoe er over de band tussen ouder en kind in een eenoudergezin wordt geschreven: ‘Hoewel het af en toe behoorlijk aanpoten is, heeft in je eentje zorgen voor je kind zeker voordelen. Samen bouwen jullie aan een ijzersterke, unieke band. Jullie zijn een gouden duo’ (Ouders van Nu, 2020a).

Er worden ook positieve karaktereigenschappen genoemd die een kind in een eenoudergezin kan ontwikkelen. Zo stellen meerdere artikelen dat kinderen in eenoudergezinnen meer zelfvertrouwen en zelfstandigheid kunnen ontwikkelen: ‘Kinderen van eenoudergezinnen worden vaak veel meer betrokken bij de huishouding en hoe alles thuis is geregeld. Ze zijn zelfstandiger en mogen bij belangrijke beslissingen meebepalen, wat hun zelfvertrouwen vergroot’ (Ouders van Nu, 2020b).

Stiefgezin

Vergelijkbaar met het eenoudergezin, wordt er in de tijdschriftartikelen ook een wisselend beeld geschetst over het stiefgezin. Twee van de veertien artikelen hebben specifiek betrekking op het stiefgezin. Deze artikelen beschrijven voornamelijk de negatieve aspecten en uitdagingen die gepaard kunnen gaan met een stiefgezin. Echter, er is ook ruimte voor de positieve aspecten van een stiefgezin.

De negatieve aspecten en uitdagingen hebben betrekking op verhoudingen tussen de gezinsleden binnen het stiefgezin en de instabiliteit van het stiefgezin. De artikelen stellen dat een stiefgezin een complexe gezinsstructuur is. De gezinsleden krijgen nieuwe rollen toebedeeld en bepaalde gewoontes worden aangepast, hierdoor kunnen er spanningen

ontstaan. Dit heeft een negatieve invloed op affectie en de stabiliteit van een stiefgezin. Volgens de artikelen vallen veel stiefgezinnen na een bepaalde tijd dan ook uiteen:

Het vormen van een stiefgezin of een samengesteld gezin vraagt tijd, inzicht, afstemming en afspraken om het goed te doen (...) Van de samengestelde gezinnen redt zestig procent het niet. De omstandigheden zijn nu eenmaal wat ingewikkelder dan bij een kerngezin (Ouders van Nu, 2022b).

Maar, er worden ook een aantal positieve aspecten van een stiefgezin benoemd. Deze positieve aspecten hebben ook betrekking op de verhoudingen tussen de gezinsleden binnen het stiefgezin. Er wordt gesteld dat het vormen van een familieband tussen gezinsleden van een stiefgezin lastig is, maar niet onmogelijk. Een familieband tussen gezinsleden van een stiefgezin kan ook mooi gegeven zijn: ‘Als je zelf een samengesteld gezin bent of dat binnenkort wordt: welkom bij de club van uitvinders. Niemand zegt dat het makkelijk is, of dat het helemaal zonder chaos kan, maar áls het lukt, heb je wel iets bijzonders’ (Ouders van Nu, 2022a).

Opvoeding

Het thema ‘opvoeding’ heeft betrekking op de betrokkenheid en de rolverdeling van de ouders ten aanzien van de opvoeding van het kind in de scheidingssituatie. In het merendeel van de artikelen wordt hier weinig over geschreven. Alleen in de artikelen waarbij gefocust wordt op co-ouderschap, wordt er ingegaan op de rolverdeling en betrokkenheid van de ouders bij de opvoeding. De precieze taakverdeling en rolverdeling met betrekking tot de opvoeding is volgens de artikelen afhankelijk van de afspraken die de ouders onderling met elkaar maken. Echter, de artikelen stellen wel dat het belangrijk is voor het kind om de opvoeding in grote lijnen in elk huishouden hetzelfde te houden: ‘Het geeft je kind rust en duidelijkheid als jullie hem op een vergelijkbare manier opvoeden, met dezelfde normen, waarden en huisregels (..) Probeer zoveel mogelijk op één lijn te zitten, maar respecteer ook de regels van de ander’ (Ouders van Nu, 2019a).

Verstandhouding tussen de ouders

In bijna alle artikelen is er aandacht voor de verstandhouding tussen de ouders tijdens de scheidingssituatie. Er is voornamelijk aandacht voor de communicatie tussen de ouders, de manier waarop de ouders over elkaar praten in bijzijn van het kind en het belang van een goede verstandhouding voor het kind.

In de artikelen over co-ouderschap wordt beschreven dat de wil om met elkaar te

blijven communiceren als ouders van essentieel belang is in een scheidingssituatie. Volgens de artikelen is co-ouderschap dan ook alleen geschikt voor ouders die nog goed met elkaar communiceren. Naast het benadrukken van communicatie tussen de ouders, is er in meerdere artikelen ook aandacht voor de manier waarop de ouders over elkaar praten in bijzijn van het kind. Meerdere artikelen geven expliciet aan dat ouders niet negatief over elkaar moeten praten in bijzijn van het kind, ondanks dat de ouders misschien niet met elkaar overweg kunnen. Dit kan namelijk emotioneel belastend zijn voor het kind:

Houd de communicatie altijd respectvol (...) Dat wil zeggen: praat in het bijzijn van je kind niet negatief over de andere ouder (...) Kaart ergernissen, problemen of opvoedkwesties niet aan in het bijzijn van je kind (...) Zelfs een kleine woordenwisseling kan voor je kind al emotioneel belastend zijn (Ouders van Nu, 2019a).

Daarnaast wordt het belang van een goede verstandhouding tussen de ouders voor het kind meermaals benadrukt. Een slechte verstandhouding tussen de ouders kan volgens de artikelen negatieve gevolgen hebben voor de ontwikkeling van het kind. Er wordt ook gesteld dat deze slechte verstandhouding en de ouderconflicten die hiermee gepaard kunnen gaan schadelijker zijn voor het kind dan de scheiding zelf:

Ernstige ruzies tussen ouders zijn enorm beschadigend voor kinderen, zo blijkt uit onderzoek. Veel meer dan de echtscheiding zelf. Kinderen die in conflictsituaties opgroeien, missen een gevoel van veiligheid en geborgenheid en dat kan negatieve gevolgen hebben in de toekomst (Jorna, 2018).

Reactie van de omgeving

In de artikelen worden onder andere vrienden, familieleden en instanties, zoals de school, beschreven als de omgeving voor ouder en kind. Er is in de artikelen geen aandacht voor de specifieke reactie van de omgeving op de scheidingssituatie. Wel wordt beschreven dat het belangrijk is om de omgeving zo tijdig mogelijk worden geïnformeerd over de scheiding. Daarnaast zijn er een aantal artikelen die stellen dat de omgeving een rol heeft in de scheidingssituatie. De omgeving van het kind wordt gezien als een vorm van ondersteuning in de opvoeding van het kind, voornamelijk bij eenoudergezinnen. Daarnaast kan de omgeving een uitlaatklep zijn voor het kind, wanneer hij het lastig vindt om zijn gevoelens te uiten bij de ouders:

Sommige kinderen willen niet met hun ouders over de scheiding praten, maar doen dat wel met anderen. Licht daarom familie, vrienden, ouders van vriendjes en leerkrachten in over de situatie, zodat zij weten wat er speelt als je kind erover begint (Ouders van Nu, 2021).

Ouder-kindrelatie

In bijna alle artikelen is er aandacht voor de ouder-kindrelatie. Zoals eerder vermeld wordt de ouder-kindrelatie vaak gezamenlijk beschreven met het eenoudergezin. Volgens de artikelen die zich specifiek richten op het eenoudergezin, is de ouder-kindrelatie in deze gezinsstructuur vaak erg hecht. Daarnaast is er ook in andere artikelen aandacht voor de ouder-kindrelatie. Deze artikelen beschrijven zowel negatieve aspecten als adviezen met betrekking tot de ouder-kindrelatie in een scheidingssituatie. Er wordt bijvoorbeeld beschreven dat de ouder-kindrelatie onder druk kan komen te staan als er een nieuwe partner in het leven van het kind komt, het kind kan zich dan bedreigd voelen. De artikelen stellen ook dat het kind boos en prikkelbaar kan reageren op de ouder(s) tijdens de scheiding. Daarnaast wordt er beschreven dat het risico bestaat op het ontstaan van een loyaliteitsconflict bij het kind:

Voor kinderen is het ontzettend verwarrend om negatieve dingen te horen over één van hun ouders. Er kan zo een loyaliteitsconflict ontstaan, terwijl het juist heel belangrijk is dat een kind met beide ouders een goede relatie heeft en houdt, ook na een scheiding (Jorna, 2022a).

Echter, een aantal artikelen beschrijven een aantal aspecten die kunnen bijdragen aan een minder negatieve ouder-kindrelatie in een scheidingssituatie. Deze aspecten hebben betrekking op de emoties van het kind en het blijven zien van een beide ouders. Meerdere artikelen adviseren dat het van belang is om als ouder altijd te luisteren naar de emoties van het kind in de scheidingssituatie:

Geef aan dat hij niets aan de situatie kan doen en dat je er altijd bent om met hem te praten. Geef je kind de kans om zijn emoties naar je te uiten en moedig hem aan om over de scheiding te praten (Ouders van Nu, 2021).

Naast het belang van luisteren, beschrijven een aantal artikelen ook het belang om beide ouders te blijven zien in een scheidingssituatie. De artikelen stellen dat het belangrijk is

om te benadrukken dat de relatie tussen de vertrekkende ouder en het kind niet zal veranderen: ‘De relatie tussen kind en ouder die ergens anders gaat wonen blijft hetzelfde (...) het [is] juist heel belangrijk (...) dat een kind met beide ouders een goede relatie heeft en houdt, ook na een scheiding’ (Jorna, 2022a).

Ontwikkeling van het kind

Dit thema heeft specifiek betrekking op de ontwikkeling van het kind in de beleving van de scheidingssituatie en dus niet op de algemene ontwikkeling van (de gezondheid van) het kind. Er is in de artikelen geen aandacht voor de ontwikkeling die een kind doormaakt ten aanzien van de beleving van de scheidingssituatie. In de artikelen *Kan mijn kind een scheiding verwerken?* en *Scheiden: dit zeg je tegen je kind* wordt er alleen kort iets geschreven over de negatieve impact die de scheiding op de algemene ontwikkeling van het kind kan hebben.

Behoud van het gezin

Dit thema heeft betrekking op de manier waarop het kerngezin in de scheidingssituatie als gezin blijft functioneren, waarbij er wordt benadrukt dat de gezinsrelaties en het familiegevoel blijven bestaan en er nog steeds gezamenlijk gezinsactiviteiten worden ondernomen. Dit is een thema waar vooraf geen vraag voor is geformuleerd, maar die tijdens het lezen en analyseren van de tijdschriftartikelen is gevonden. De artikelen *Co-ouderschap: 12 tips voor gescheiden ouders* en *Scheiden: dit zeg je tegen je kind* gaan expliciet in op het belang om als gezin te blijven functioneren in een scheidingssituatie. Het behoud van het gezin is volgens het artikel belangrijk voor de stabiliteit en rust voor het kind in een scheidingssituatie. Dit wordt dan geadviseerd aan de ouders: ‘Zet woede, wrok en gekwetste gevoelens opzij. Je relatie of huwelijk mag dan over zijn, je gezin is er nog’ (Ouders van Nu, 2019a).

Vertrouwen in relaties

Het thema ‘vertrouwen in relaties’ heeft betrekking op het vertrouwen dat kinderen in scheidingssituaties hebben in de relaties tussen mensen. Net als het thema ‘behoud van het gezin’ is dit een thema waarvoor vooraf geen vraag is ontwikkeld. Dit thema is gevonden tijdens het lezen en analyseren van de tijdschriftartikelen. Dit thema wordt in meerdere artikelen beschreven. Het gaat voornamelijk over het gebrek aan vertrouwen in de huidige relaties tussen mensen, maar ook over eventuele toekomstige relaties. Zo wordt beschreven dat kinderen door de scheidingssituatie ten onrechte het beeld kunnen krijgen dat ‘houden van’ iets tijdelijks is en niet iets onvoorwaardelijks, zoals dat vaak wel het geval is bij

familie. Er wordt geadviseerd om ‘houden van’ niet te gebruiken als er over de scheiding wordt verteld:

Vertel niet dat jullie niet meer van elkaar houden; dan trekt je kind misschien de conclusie dat ‘houden van’ iets is dat over gaat, en dat jullie liefde voor hem dus ook over kan gaan. Je vertelt je kind immers ook dat je van hem houdt (Jorna, 2022a).

Als reactie hierop kan het kind in de scheidingssituatie ook behoefte hebben aan een bevestiging van de liefde die de ouder voor hem of haar heeft, zoals hier beschreven wordt: ‘Of je kind zoekt extra bevestiging van jouw onvoorwaardelijke liefde en trouw, bijvoorbeeld door je briefjes te geven met teksten als ‘ik zal altijd van je blijven houden’ (Ouders van Nu, 2021).

Daarnaast wordt er gesteld dat de scheidingssituatie van invloed kan zijn op de toekomstige relaties van het kind. Kinderen zouden door de scheidingssituatie problemen kunnen krijgen met betrekking tot hun toekomstige relaties: ‘Als hij aandacht te kort komt, kan dit invloed hebben op zijn zelfvertrouwen en eigenwaarde. En dat kan later weer invloed hebben op relaties die hij zelf krijgt’ (Ouders van Nu, 2019b).

Analyse jeugdboeken

Reactie van het kind

Dit thema is, vergelijkbaar met de tijdschriftanalyse, onderverdeeld in de subthema's 'directe reactie' en 'reactie op lange termijn'. De reden voor dit onderscheid is om te laten zien dat bepaalde directe reacties van het kind op de scheidingssituatie op de lange termijn kunnen veranderen.

Directe reactie

De reactie van de kinderen op de scheidingssituatie gaat in alle boeken gepaard met veel negatieve gevoelens. Geen enkel boek beschrijft een positieve reactie van het kind. Het verdriet, de boosheid, de wanhoop en het onbegrip zijn de meest voorkomende directe reacties op het nieuws dat de ouders gaan scheiden. Zo heersen er bij Sanne uit het boek *Niemand vraagt hoe het met mij gaat* voornamelijk gevoelens van verdriet en wanhoop wanneer haar ouders haar vertellen dat zij gaan scheiden:

‘Maar ik wil niet dat jullie uit elkaar gaan’ probeer ik. Ik word akelig bij de gedachte. ‘Ik wil dat niet!’ herhaal ik. Op school heb ik slechte verhalen gehoord over ouders die gescheiden zijn (...) Wanhopig kijk ik van pap naar mam (Lebbink, 2022, p.17).

Reactie op lange termijn

In alle boeken laten de kinderen op de lange termijn nog steeds negatief gedrag zien. Het onbegrip over de scheiding verdwijnt langzamerhand naar de achtergrond, maar de kinderen blijven boos en verdrietig reageren op de scheidingssituatie. Deze gemoedstoestanden uiten zich bij de kinderen zowel in internaliserend als externaliserend gedrag. Zo houden de kinderen in meerdere boeken hun negatieve emoties zoals verdriet en frustratie over de scheiding binnen. Dit resulteert veelal in negatieve gedachten over zichzelf, hun ouders en de scheiding. Daarnaast hebben een aantal kinderen hierdoor last van nachtmerries en fysieke klachten:

En ik had een rare benauwdheid gekregen in mijn borst. Wil ik niet over zeuren! Maar, nou ja, sindsdien was het alsof er soms iets mijn adem tegenhield. Ik had er niks over gezegd, tegen niemand. Niet tegen mijn vader, en helemaal niet tegen mijn moeder (De Vries, 2013, p.16).

In andere boeken laten kinderen hun emoties juist de vrije loop. Zo maken de kinderen in een aantal boeken veel ruzie met hun ouders en met hun verdere omgeving. Er

wordt gescholden en geschreeuwd door deze kinderen uit frustratie over de scheidingssituatie. De meeste boosheid is gericht op de ouder(s). De onderstaande passage uit *Vuurspuwen* laat de boosheid van Fien zien:

‘Hebben jullie wel door,’ zegt ze, ‘hoeveel pijn een scheiding ons doet? En dat dat verdriet gewoon af en toe keihard terugkomt?’ (...) ‘En toen kwam jij met jouw nieuwe scheiding. Dat was zó kut!’ Weer zit haar keel dicht, ze kan niet verder praten (Cazemier, 2021, p.149).

Waar het onbegrip als reactie op de scheidingssituatie langzamerhand verdwijnt, ontstaan er ook nieuwe reacties bij de kinderen naarmate de scheidingssituatie zich vordert. Zo worden in drie boeken gevoelens van onmacht als reactie op de scheidingssituatie beschreven. Zo worden er bijvoorbeeld wekschema's gemaakt zonder enige inspraak van de kinderen zelf. Dit zorgt voor gevoelens van onmacht, zoals deze passage laat zien:

Maar daar had ze helemaal geen aandacht voor, ik had het gevoel dat ik niet mocht zeggen wat ik er lastig aan vond. En daar kwam de scheiding van mijn vader en Maite nog overheen. Toen had ik helemaal het idee dat mijn ouders geen rekening met mij hielden, dat ze nooit echt naar mij luisterden (Cazemier, 2021, p.148).

In vier boeken ontwikkelen de kinderen in de loop van de tijd serieus probleemgedrag als gevolg van de scheiding van hun ouders. Zo begint Charlie in *Leugenaar leugenaar* een paar weken na de scheiding agressief gedrag te vertonen. Uiteindelijk resulteert deze agressie in een vechtpartij met een klasgenoot. Charlie weet niet goed hoe ze haar frustraties moet uiten en wat ze met al haar woede moet doen: ‘Mijn vingers werden vuisten. Ik wilde schreeuwen, maar ik durfde niet. Ik dacht: ik moet iets vernielen, iets ergs doen, dat niet meer goed te maken is, voor ik stik in mijn kwaadheid’ (Van de Wijdeven, 2020, p.12).

Bovenstaande passage laat de problematische agressie van het kind zien. In deze drie boeken wordt er ook ander probleemgedrag beschreven, zoals bijvoorbeeld drugsgebruik. In twee boeken wordt er ook zelfbeschadigend gedrag beschreven dat als gevolg van de scheidingssituatie is ontstaan. De volgende passage illustreert dit verschijnsel: ‘Het lijkt haast onvoorstelbaar, zo snel als het slechter ging met Daan (...) Op een dag bij mama zag ik dat hij zichzelf kraste op zijn arm met een klein stukje glas. Hij bloedde’ (Lebbink, 2022, p.130).

Daarnaast wordt er in dezelfde twee boeken gesuggereerd dat de hoofdpersonages suïcidale gedachten hebben. Beide kinderen vragen zich namelijk af hoe het zou voelen om er niet meer te zijn:

‘Zou iemand het merken als ik er niet meer zou zijn?’ Schoot het door haar heen. Ze zag zichzelf niet op deze manier meer verder gaan (...) Zachtjes ging ze kopje-onder (...) In het water was ze veilig. Het was een pauzeknop waarmee ze haar gonzende gedachten vertraagde. Misschien zou ze zo wel kunnen slapen, op de bodem van deze badkuip (Desmet, 2018, p.106).

In drie van de vier boeken waar er sprake is van serieus probleemgedrag, wordt er ook psychologische hulp gezocht voor de kinderen. In deze boeken neemt het probleemgedrag van de kinderen na afloop of nog tijdens de hulpverlening af.

Nieuwe gezinsstructuren

Het thema ‘nieuwe gezinsstructuren’ heeft betrekking op de nieuwe gezinsstructuren die door de scheiding zijn ontstaan. Dit thema is onderverdeeld in twee thema’s, namelijk ‘eenoudergezin’ en ‘stiefgezin’, omdat alleen deze gezinsstructuren zijn gevonden in de boeken.

Eenoudergezin

In alle boeken vormt het kind in ieder geval samen met een van de ouders een eenoudergezin. In meerdere boeken worden de financiële onzekerheden van het eenoudergezin beschreven, alhoewel dit alleen wordt benoemd bij het eenoudergezin van moeder. De gevolgen van de financiële situatie van het eenoudergezin voor het kind hebben in de boeken voornamelijk betrekking op kleedgeld en uitjes. In de onderstaande passage uit *Kapot* wordt een beeld geschetst over de financiële situatie van het eenoudergezin:

Haar moeder zit aan tafel boven een blaadje met getallen (...) Ik reken uit van hoeveel geld we moeten rondkomen. Het zal niet meevallen. Je vader draagt niet meer bij aan ons huishouden. We zullen van veel minder moeten rondkomen (Slee, 2015, p.79).

Er wordt een wisselend beeld geschetst over de aanwezigheid van warmte en affectie in eenoudergezinnen. In *Vuurspuwen* beschrijft Fien bijvoorbeeld hoeveel ze geniet van het feit dat ze alleen samen met haar moeder woont. Er wordt veel met elkaar geknuffeld en naar elkaar geluisterd. Dit maakt dat de band tussen moeder en dochter erg hecht is: ‘Ja, afgelopen

periode was prima, dat was nog altijd haar moeder en zij, en van haar mag dat zo blijven' (Cazemier, 2021, p.25).

Waar de bovenstaande passage een eenoudergezin laat zien dat er sprake is van affectie, wordt er door verschillende boeken ook een ander beeld geschetst. Meerdere boeken beschrijven het eenoudergezin juist als afstandelijk. In *Niemand vraagt hoe het met mij gaat* merkt Sanne dat het tijden geleden is dat haar vader interesse in haar heeft getoond. Dezelfde ontwikkeling is te zien in het eenoudergezin van haar moeder. Het gebrek aan warmte en affectie in het eenoudergezin van moeder is ook terug te zien in de boeken *Tijgereiland* en *Heerestraat en Rozenlaan: mijn rampzalige leven in twee huizen*. In deze boeken zijn de moeders zo gebroken van het verdriet van de scheiding, dat zij vrijwel geen affectie tonen jegens hun kinderen.

De gemoedstoestand van de moeders maakt de kinderen in de boeken verdrietig en bezorgd. Aansluitend zijn er in meerdere boeken bepaalde aspecten gevonden die (licht) neigen naar parentificatie. Opvallend is dat dit alleen wordt beschreven in de eenoudergezinnen van moeder. Het feit dat de moeders zo opgeslokt worden in hun verdriet, maakt dat de kinderen hun moeders gaan verzorgen. De kinderen doen bijvoorbeeld veel huishoudelijke taken, terwijl de moeders zich afzonderen. Naast huishoudelijke en organisatorische taken, hebben de (lichte) aspecten van parentificatie in eenoudergezinnen ook betrekking op een sociaal-emotioneel niveau. In meerdere boeken zijn het vooral de kinderen die hun moeder troosten wanneer zij het moeilijk hebben met de scheiding en niet andersom:

Haar moeders ogen waren rood van het huilen, zag Roos. Ze ging naast haar zitten en legde haar hand op haar moeders arm (...) Jee, nou troost ik mijn moeder, in plaats van andersom, schoot het door Roos heen. De omgekeerde wereld! Dat gaf wel een heel volwassen gevoel (Cazemier, 2013, p.114).

Stiefgezin

In meerdere boeken woont het kind in een stiefgezin of komt het kind in aanraking met een stiefouder. Vergelijkbaar met het eenoudergezin, wordt er ook wisselend beeld geschetst over stiefgezinnen. Dit heeft betrekking op de verhoudingen tussen de gezinsleden, de instabiliteit van het stiefgezin en de opvattingen over deze gezinsstructuur. Er zijn twee boeken die binnen hetzelfde verhaal zowel een negatief als een positief beeld schetsen over stiefgezinnen, namelijk *Liv* en *Vuurspuwen*. In het boek *Liv* heeft Olivia bijvoorbeeld een

hekel aan haar stiefmoeder en stiefbroer en de aanpassingen die zij doorvoeren in huis. Echter, Olivia kan wel goed opschieten met de nieuwe vriendin van haar moeder. Zij voelt zich thuis bij het stiefgezin van haar moeder en er is juist veel affectie:

En ik zeg dat het al niet meer zo raar is om mijn moeder half op schoot te zien zitten bij haar vriendin, dat het zelfs normaal is en dat ze bij elkaar passen. De groepsknuffel die daar dan weer op volgt doet me duizelen, want zoveel nestwarmte heb ik al heel lang niet meer gevoeld (De Vos & Van Aar, 2021, p.92).

Daarnaast laten de boeken de instabiliteit van stiefgezinnen zien. Zo breekt in *Vuurspuwen* het stiefgezin van de vader van Roos, wanneer haar vader en haar stiefmoeder besluiten te gaan scheiden. Het stiefgezin van vader in *Heerestraat en Rozenlaan: mijn rampzalige leven in twee huizen* breekt wanneer er wordt besloten om de kinderen, vanwege onderlinge spanningen tussen hoofdpersoon Nina en haar stiefbroer, bij de andere ouder te laten wonen.

Daarnaast beschrijven een aantal boeken ook de opvattingen die de kinderen hebben over eventuele toekomstige stiefouders en stiefgezinnen. Het wordt duidelijk dat het wonen in een stiefgezin voor veel kinderen een doembeeld is: ‘In een flits besefte Roos wat Joppe zei: ook in haar leven zouden extra ouders kunnen komen. Nee he, daar zat ze dus niet op te wachten! En dan ook nog met extra kinderen...Stel je voor!’ (Cazemier, 2013, p.20).

Opvoeding

Het thema ‘opvoeding’ heeft betrekking op de betrokkenheid en de rolverdeling van de ouders ten aanzien van de opvoeding van het kind in de scheidingssituatie. Alleen in drie boeken is moeder de hoofdverantwoordelijke voor de opvoeding en is vader hier niet bij betrokken. In de andere negen boeken zijn zowel vader als moeder betrokken bij de opvoeding van het kind. Zo woont hoofdpersoonage Tijs in *Tijgereiland* bij zijn moeder, maar gaat hij meermaals op bezoek bij zijn vader. Als Tijs met zijn moeder een reis gaat maken, geeft vader hem veel adviezen en benadrukt hij dat Tijs altijd contact met hem kan zoeken:

En als je je niet lekker voelt, blijf je daar niet mee rondlopen. Bij het kleinste beetje verhoging gaan jullie naar de dokter (...) En je slikt je malariapillen elke dag (...) En je mag me altijd bellen. Altijd, overal vandaan. Dag en nacht (De Vries, 2013, p.62).

In vier boeken wordt expliciet duidelijk gemaakt dat er sprake is van co-ouderschap. In deze boeken wonen de kinderen een week of een gedeelte van een week bij een van hun

ouders. Wat opvalt is dat deze omgangsregeling door alle ouders in deze boeken streng gehanteerd wordt, er is weinig ruimte voor een afwijking van het schema. Dit veroorzaakt vaak frustraties bij de kinderen. De ouders hebben het gevoel dat zij in hun week een bepaald recht hebben op de opvoeding van hun kinderen, zoals hier wordt omschreven:

‘En ze wil ook een avond van me afpakken, het gaat niet gebeuren’ (...) Het was zijn week, daar had mijn vader gelijk in, mijn verjaardag viel op zijn vrijdag en hij verbood me mijn feest die dag bij mijn moeder te geven. Eigenlijk had ik het niet eens hoeven te vragen (Lebbink, 2022, p.233).

In de boeken waar beide ouders betrokken zijn bij de opvoeding is de rolverdeling van deze opvoeding grotendeels afhankelijk van waar het kind op dat moment verblijft. Wel wordt duidelijk dat beide ouders bij belangrijke momenten in het leven van het kind aanwezig willen zijn. Er zijn enkel twee boeken waarbij een van de ouders niet bij een belangrijke gebeurtenis van het kind wil zijn. Dit vanwege het feit dat de andere ouder daar ook zal zijn.

Waar de rolverdeling van de opvoeding in de meeste boeken redelijk gelijk is verdeeld, kan de manier waarop de opvoeding wordt vormgegeven door de ouders wel verschillen, wat deze passage illustreert:

De week-op-week-af-regeling heeft ons huis verdeeld in Kamp Vader en Kamp Moeder (...) Er gelden zondagmiddag vanaf stipt vijf uur andere regels in huis. Mijn vader vindt veel goed, hij wil een vriend van ons zijn (...) Mijn moeder hanteert de oude regels: stipte bedtijden, om zes uur samen aan tafel eten (Lebbink, 2022, p.87).

Verstandhouding tussen de ouders

De verstandhouding tussen de ouders speelt in alle boeken een belangrijke rol in de scheidingssituatie. Bij elf van de twaalf boeken is er sprake van ruzie en onenigheid en in twee boeken vinden er ook hevige conflicten plaats. Opvallend is dat de oorzaak van deze ruzies, onenigheden en conflicten in veel gevallen het vreemdgaan van vader is. In acht boeken wordt namelijk beschreven dat vader net voor of in de scheidingssituatie al een nieuwe partner heeft. In veel gevallen is de verstandhouding ook na de officiële scheiding niet optimaal. In tien van de elf boeken waar er sprake is van ruzie, onenigheid en conflict in de scheidingssituatie blijft minstens een van de ouders negatief praten over de andere ouder in bijzijn van het kind, zoals hier beschreven wordt: ‘Dat je vader een grote leugenaar is, om

maar iets te noemen (...) En een bedrieger. Jij denkt misschien dat hij leuk is, die vader van je, met al zijn grappen en grollen, maar ik weet wel beter' (Van Tongeren, 2018, p.66).

In twee boeken valt het conflict tussen de ouders in de meest negatieve zin op, namelijk in *Kapot* en *Niemand vraagt hoe het met mij gaat*. In beide boeken zijn de conflicten zo hoog opgelopen, dat er rechtszaken aan te pas moeten komen. In *Kapot* wordt de conflictsituatie zo heftig dat de politie erbij wordt gehaald om de boel te sussen. In *Niemand vraagt hoe het met mij gaat* blijft het conflict niet beperkt tot scheldpartijen, er is namelijk sprake van fysiek geweld van vader tegenover moeder in bijzijn van de kinderen:

Voor onze ogen zien we dat mijn vader zijn arm met enorme hand in de vorm van een tafeltennisbatje omhoog haalt en als een bezetene in de richting van mam begint te meppen, die op haar beurt zijn slagen handig ontwijkt, waardoor hij niet mijn moeder maar de muur raakt (Lebbink, 2022, p.28).

Reactie van de omgeving

In de boeken bestaat de omgeving van de kinderen onder andere uit vrienden, familieleden en instanties, zoals de school. In de meeste boeken is er sprake van medelijden van vrienden, familieleden en de school. De vrienden van de hoofdpersoon zijn meestal een luisterend oor voor het kind met gescheiden ouders.

Echter, niet in alle boeken reageert de omgeving met medeleven. In meerdere boeken nuanceert de omgeving de scheidingssituatie waarin het kind zich bevindt. In de meeste gevallen wordt dit door vrienden of andere leeftijdsgenoten van het kind gedaan. Zo wordt er in het boek *Gips* een relativering beschreven. Hoofdpersoon Fitz is zo boos dat haar ouders gaan scheiden, dat ze constant met hen aan het ruziën is. Leeftijdsgenootje Adam heeft genoeg van de boosheid van Fitz en spreekt haar hier in de onderstaande passage op aan:

Een derde van de huwelijken gaat mis. Iedereen op de wereld weet dat mensen die trouwen ook weer uit elkaar kunnen gaan. Maar jij denkt dat je uniek bent. Dat jouw ouders iets totaal nieuws hebben uitgevonden, speciaal om jou ongelukkig te maken (...) Je ouders gaan echt niet voor hun plezier scheiden. En ook niet om vervelend te doen tegenover jou. Doe gewoon eens normaal (Woltz, 2015, p.80).

Ouder-kindrelatie

In alle boeken staat de ouder-kindrelatie gedurende de scheidingssituatie onder druk. Alle kinderen zijn in meer of mindere mate boos op hun ouders vanwege de scheidingssituatie. De boosheid is in een aantal boeken voornamelijk gericht op één ouder,

maar meestal is de boosheid gericht op beide ouders. De onderstaande passage illustreert de boosheid gericht op beide ouders:

Ineens heb ik het helemaal gehad (...) Ik loop de woonkamer in en pak de regeling. Waar staat het ook alweer? O ja, daar: ‘We willen alles doen voor haar welzijn en geluk. Olivia’s belangen staan in deze regeling voorop.’ Ik lees het luid en duidelijk voor, nee, ik brul het in hun gezicht. ‘Mijn belangen? (..) ‘Vergis ik me of hebben jullie het alleen maar over jezelf? Jullie egootjes, daar draait het om, toch?’ (De Vos & Van Aar, 2021, p.21).

In *Leugenaar leugenaar* richt Charlie haar boosheid alleen op haar moeder. Dat is opvallend, aangezien moeder niet de ouder is die het gezin heeft verlaten. In de andere boeken is de boosheid van de kinderen voornamelijk gericht op de vertrekkende ouder. Voor Charlie wordt het snel duidelijk dat haar moeder schuld heeft aan het feit dat vader het gezin heeft verlaten:

Ik was kwaad, ja, maar niet op papa. Ik vond het vreselijk dat hij was vertrokken, zonder iets te zeggen. De schuld van mijn moeder. Zij had hem weggejaagd, met haar gezeur. Mijn vader deed nooit iets goed, als je het aan mijn moeder vroeg (Van de Wijdeven, 2020, p.12).

Echter, naast de boosheid van het kind jegens de ouder(s) beschrijven de boeken ook liefde voor de ouder(s). Dit is in alle boeken terug te zien en het heeft in meer of mindere mate betrekking op beide ouders. Onderstaande passage laat de liefde tussen ouder en kind zien, ondanks de boosheid:

Als ik hem weer durf aan te kijken, zie ik dat hij ook huilt (...) Hij zwijgt en een stuk of duizend gedachten vliegen door mijn hoofd (...) Dat het nooit meer goed komt tussen ons. Ik realiseer me ineens dat ik dat heel erg zou vinden. Hij is toch mijn vader. Ondanks alles (Van Tongeren, 2018, p.275).

De liefde voor de ouder(s) vormt soms ook een probleem voor het kind. In vijf boeken is er sprake van een loyaliteitsconflict bij het kind. Het kind houdt van beide ouders, maar heeft het gevoel dat het door de scheidingssituatie moet kiezen en een van de ouders moet kwetsen:

Ze wilde best zeggen dat ze ook van haar moeder hield, maar vader, die heen en weer liep tussen de keuken en de kamer, zou het kunnen horen en dat wilde ze niet. Ook zou ze tegen haar vader willen zeggen dat ze van hem hield, maar daar kon ze beter even mee wachten tot haar moeder weg was (Cazemier, 2013, p.42).

In twee boeken is er sprake van manipulatie door de ouders. Dit komt voor in *Kapot* en *Niemand vraagt hoe het met mij gaat*. De kinderen worden in beide boeken door hun ouders gemanipuleerd om hun gelijk te halen en om de andere ouder zwart te maken. Zo krijgt Sanne in *Niemand vraagt hoe het met mij gaat* een gloednieuwe telefoon van haar vader. Vader maakt meermaals duidelijk dat zij dit niet van haar moeder hoeft te verwachten. Hetzelfde is te zien in het boek *Kapot*. Julia's moeder benadrukt steeds maar de speciale band die zij met elkaar hebben, meermaals zegt moeder dat zij alleen elkaar nog hebben. Volgens moeder wordt broer Thijs door vader gemanipuleerd om zijn kant te kiezen. Vader zegt op zijn beurt meermaals tegen Thijs dat zijn zusje Julia door hun moeder wordt gemanipuleerd:

Wij snappen elkaar, zie je. Jij ziet ook hoe destructief je moeder bezig is, maar je zus niet. Dat mag ik ook niet verwachten, moeder en dochter kiezen partij voor elkaar. Later ziet ze wel in dat het heel anders in elkaar zat. Ik ben blij dat jij het wel doorhebt, jongen (Slee, 2015, p.52).

Ontwikkeling van het kind

Het thema 'ontwikkeling van het kind' heeft betrekking op de ontwikkeling die het kind laat zien in de beleving van de scheidingssituatie. In tien van de twaalf boeken is er in meer of mindere mate een positieve ontwikkeling te zien bij het kind die te maken heeft met de beleving van de scheidingssituatie. In een aantal boeken heeft deze ontwikkeling vooral betrekking op het uiten van gevoelens over de scheidingssituatie. Bij aanvang van de scheidingssituatie houden de kinderen uit deze boeken hun negatieve gevoelens voornamelijk binnen. Zij durven hun gevoelens van boosheid en frustratie niet te uiten. Uiteindelijk komt het tot een breukpunt, waarin de kinderen hun emoties niet meer binnen kunnen houden en zij hun gevoelens uiten tegenover hun ouder(s):

'Ik heb er genoeg van,' zei ik. 'Dat is er.' (...) 'Waar heb je genoeg van?' 'Van jou,' zei ik. 'O,' zei ze. 'Ja.' Even dacht ze na. 'Waarom?' 'Omdat je alleen maar aan jezelf denkt. En niet aan mij.' Weer was ze enkele seconden stil (De Vries, 2013, p.197).

In de boeken is er niet alleen een ontwikkeling bij de kinderen te zien in het uiten van gevoelens in de scheidingssituatie. In meerdere boeken is er een ontwikkeling te zien in de houding die kinderen aannemen tegenover de nieuwe gezinsstructuren. Zo is er in het boek *Echt spel* een positieve ontwikkeling te zien in de houding tegenover het eenoudergezin. Tot haar eigen verbazing beseft Roos dat zij de scheiding nu heel anders beleeft en zij haar leven in twee eenoudergezinnen op dit moment goed vindt:

‘En jullie hebben het toch goed geregeld?’ Zei ze dat nu om haar moeder een plezier te doen? In een razend tempo ging ze na of ze meende wat ze zei: hadden haar ouders het goed geregeld? (...) Heen en weer gaan was niet altijd leuk, maar beide huizen waren dicht bij elkaar en het alternatief was nog minder aantrekkelijk: een van haar ouders niet zo vaak zien. Haar leven kon gewoon doorgaan (...) ‘Het gaat toch eigenlijk best goed zo?’ (Cazemier, 2013, p.113).

Daarnaast is er in een aantal boeken ook een positieve ontwikkeling te zien in de houding van de kinderen tegenover de scheidingssituatie in het algemeen. Zo kan Karlijn in *Solo* aan het einde van het boek de scheidingssituatie meer accepteren:

Voor Karlijn voelt het ook zo. Door het spelen van dit stuk op deze avond lijkt het wel of ze aan zichzelf iets duidelijk wil maken: dat het verdriet omdat haar ouders uit elkaar zijn, niet over is, maar dat het leven verder gaat. En dat hoeft ze niet alleen te doen (Mijnders, 2015, p.132).

In twee boeken vindt er geen positieve ontwikkeling plaats bij het kind met betrekking op de beleving van de scheidingssituatie, namelijk de boeken *Kapot* en *Niemand vraagt hoe het met mij gaat*. Deze boeken illustreren juist een negatieve ontwikkeling in de beleving van de scheidingssituatie. Het verdriet en de boosheid van de kinderen over de scheidingssituatie is constant aanwezig en wordt gedurende het boek steeds erger. Aan het einde van het boek, na een ruzie tussen haar ouders, belt Sanne in *Niemand vraagt hoe het met mij gaat* haar oma op met de vraag of ze niet voor altijd bij haar kan blijven, in plaats van bij elk van haar ouders te wonen. Het einde van *Kapot* speelt zich af in de rechtbank, waar Julia en Thijs vertellen over de impact van de scheidingssituatie:

Ze moeten om de beurt vertellen wat de scheiding voor hen betekent (...) ‘Het is heel erg,’ zegt Julia. ‘Ik moet nu ook verhuizen omdat ons huis wordt verkocht. En dan moet ik van school. En ik mis mijn broer, dat vind ik nog het allerergst.’ (...)

Thijs weet alleen maar te zeggen dat hij het klote vindt. De tranen lopen over zijn wangen. Hij zoekt steun bij zijn ouders, maar die kijken met woedende blikken voor zich uit (Slee, 2015, p.238).

Behoud van het gezin

Het thema ‘behoud van het gezin’ heeft betrekking op de manier waarop het kerngezin in de scheidingssituatie als gezin blijft functioneren, waarbij wordt benadrukt dat de gezinsrelaties en het familiegevoel bij de kinderen blijven bestaan en er nog steeds gezamenlijk gezinsactiviteiten worden ondernomen. Dit is een thema waar vooraf geen vraag voor is geformuleerd, maar die tijdens het lezen en analyseren van de boeken is gevonden. Er zijn drie boeken waarin er expliciet wordt benadrukt dat het oude kerngezin, ondanks de scheiding, zal blijven bestaan. Onderstaande passage uit *Gips* illustreert dit thema:

Ze zegt het alsof we nog steeds bij elkaar horen (...) Ik dacht dat ik de regels op planeet Co-ouderschap nu allemaal kende (...) Maar er zijn dus nog extra regels. Regels waar niemand over praatte tijdens het Paraplugesprek. In behandelkamer negen word je voorgelezen door twee ouders. We mogen nog steeds op elkaar wachten in de familiekamer. En als je wakker wordt na een operatie, staan de anderen rond je bed (Woltz, 2015, p.113).

Vertrouwen in relaties

Het thema ‘vertrouwen in relaties’ heeft betrekking op het vertrouwen wat kinderen gedurende de scheidingssituatie hebben in de relaties tussen mensen in liefdesrelaties. Dit is ook een thema waar vooraf geen vraag voor is ontwikkeld. Dit thema is gevonden tijdens het lezen en analyseren van de boeken. Vier boeken laten zien dat het vertrouwen in de relaties tussen mensen en het vertrouwen in de liefde door de scheidingssituatie is verminderd. Zo heeft Charlie in *Leugenaar leugenaar* door het plotselinge vertrek van haar vader geen vertrouwen meer in hoe mensen zich voordoen: Mensen liegen, over wie ze zijn. Je kunt iemand nooit echt kennen (Van de Wijdeven, 2020, p.100).

De bovenstaande passage laat het gebrek aan vertrouwen in menselijke relaties zien. Hierbij aansluitend staat ook het vertrouwen in liefdesrelaties in drie boeken onder druk, zoals hier wordt beschreven:

‘Ik mis Jesse zo!’ En opnieuw begint ze te huilen (...) ‘Ik heb het uitgemaakt omdat ik bang was voor later, voor als het niet meer goed tussen ons zou gaan.’ (...) ‘Ik weet niet (..) Relaties gaan altijd weer stuk. Dacht ik’ (Cazemier, 2021, p.169-170).

Het vertrouwen van de kinderen in relaties wordt in twee van de vier boeken wel hersteld. In *Vuurspuwen* stelt een vriendin van Fien dat het feit dat haar ouders gescheiden zijn, nog niet betekent dat zij niet kan slagen in liefdesrelaties. Fien realiseert zich na dit gesprek dat zij nog steeds vertrouwen heeft in de liefde. In *Gips* ervaart Fitz dat er nog steeds mensen zijn die ze kan vertrouwen en ze ervaart zelf hoe het is om verliefd te zijn. Hierdoor krijgt zij het vertrouwen menselijke relaties en in liefdesrelaties weer terug. Ze stelt zelfs dat het aangaan van relaties misschien wel heel dapper is om te doen, juist omdat het af en toe niet goed gaat:

Van de negenhonderd bruidsparen gaan er driehonderd weer scheiden. Maar terwijl ze naar het altaar lopen, zijn alle negenhonderd paren ervan overtuigd dat ze bij elkaar zullen blijven. Anderen misschien niet. Maar zij wel. Je kunt die mensen dom noemen. Je kunt ook zeggen dat ze niet bang zijn. Ze hebben geen zin om voor eeuwig in de wachtkamer te blijven zitten, dus ze proberen het gewoon. Ze leven (Woltz, 2015, p.126).

Discussie

Conclusie

In dit onderzoek is er gekeken naar de representatie van scheiden in teksten voor ouders en teksten voor kinderen.

De resultaten laten zien dat zowel de artikelen uit het opvoedtijdschrift *Ouders van Nu* als de jeugdboeken voornamelijk de negatieve gevolgen met voor kinderen in een scheidingssituatie representeren. Er is voornamelijk aandacht voor de negatieve gevoelens van kinderen en de potentiële gedragsproblemen die hierdoor kunnen ontstaan. Dit is in lijn met de onderzoeken van Pelleboer-Gunnink et al. (2015) en Wallerstein en Lewis (2004), die stellen dat kinderen van gescheiden ouders psychische en emotionele gedragsproblemen kunnen ontwikkelen. Pelleboer-Gunnink et al. (2015) beschrijven daarnaast dat de ouder-kindrelatie als gevolg van de scheiding op een negatieve manier kan veranderen. Deze ontwikkeling is in veel jeugdboeken terug te vinden, de ouder-kindrelatie staat namelijk in alle boeken in een bepaalde mate onder druk. De negatieve gevolgen die beschreven worden in de tijdschriftartikelen en de jeugdboeken, hebben ook betrekking op de gezinsstructuren waarin kinderen na een scheiding kunnen opgroeien. Het stiefgezin wordt door meerdere boeken en tijdschriftartikelen geassocieerd met uitdagingen, instabiliteit en minder affectie. Dit is vergelijkbaar met de bevindingen uit de onderzoeken van Saint-Jacques et al. (2020) en Vanderfaeillie et al. (2016). Daarnaast beschrijven zowel de jeugdboeken als de tijdschriftartikelen, overeenkomstig met Walker et al. (2008), aspecten van parentificatie en de financiële problemen die in eenoudergezinnen kunnen voorkomen. De eventuele financiële problemen van eenoudergezinnen komen in de jeugdboeken alleen voor bij het gezin van moeder. Dit is ook vergelijkbaar met het onderzoek van Walker et al. (2008), die stellen dat voornamelijk moeders de financiële problemen ervaren in eenoudergezinnen.

Echter, in beide bronnen is er wel ruimte voor nuanceringen en positieve aspecten met betrekking tot kinderen in scheidingssituaties. Dit is voornamelijk terug te vinden in de tijdschriftartikelen. Zo benoemen meerdere artikelen verschillende voordelen van eenoudergezinnen, waaronder de hechte ouder-kindrelatie. Dit is in lijn met de bevindingen van Walker et al. (2008), die stellen dat er in eenoudergezinnen juist veel liefde en affectie heerst tussen ouder en kind. De tijdschriftartikelen benadrukken daarnaast het belang van een goede verstandhouding tussen de ouders. Deze artikelen stellen dat ruzies en conflicten erg schadelijk kunnen zijn voor kinderen in scheidingssituaties, nog meer dan de scheiding zelf. Dit komt overeen met de onderzoeken van Amato (2010) en Rappaport (2013), die stellen dat factoren rondom de scheiding, zoals ouderconflicten, de risico's op problemen bij kinderen

veroorzaken en niet per se de scheiding zelf. De resultaten van de boekenanalyse lijken dit te bevestigen: de enige twee boeken waarin er een negatieve ontwikkeling van het kind met betrekking tot de scheidingssituatie te zien is, is er sprake van een problematische verstandhouding tussen de ouders. Waar meerdere tijdschriftartikelen vaak nuanceringen aanbrenge en bepaalde zaken omtrent de scheiding relativeren aan de hand van het benoemen van voordelen en adviezen, worden deze nuanceringen en relativeringen in meerdere boeken grotendeels door de omgeving van het kind gedaan. Deze nuanceringen en relativeringen komen in grote mate overeen met die van Rappaport (2013). In lijn met het onderzoek van Troilo en Coleman (2012) is in de meeste boeken terug te zien dat beide ouders, ook vaders, na de scheiding in grote mate betrokken blijven in het leven van hun kind.

Het is opvallend dat dezelfde nieuwe thema's in beide tekstbronnen zijn gevonden. Dit suggereert dat dit belangrijke thema's zijn voor kinderen in scheidingssituaties. In het theoretisch kader beschrijft alleen het onderzoek van Sever et al. (2007) kort iets over de relaties van kinderen met gescheiden ouders. Zij stellen dat kinderen van gescheiden ouders juist bewuster zijn van hun relaties. Een ander onderzoek van Trotter (2010) naar attitudes over relaties beschrijft juist dat kinderen door de scheiding van hun ouders minder goed in staat zouden zijn om zelf gezonde en stabiele relaties te onderhouden. Deze ambivalentie is deels terug te zien in de tekstbronnen. Zowel in de tijdschriftartikelen als in jeugdboeken wordt beschreven dat kinderen het vertrouwen in relaties kunnen verliezen vanwege de scheidingssituatie. Echter, in een aantal boeken is dit niet terug te vinden en in twee boeken wordt het vertrouwen in relaties juist weer hersteld. In lijn met de onderzoeken van Amato (2010) en Rappaport (2013) is een mogelijke oorzaak van deze ambivalentie dat niet de scheiding zelf het verlies aan vertrouwen in relaties veroorzaakt, maar de stressvolle gebeurtenissen en factoren rondom de scheiding. Zo hebben Heifetz et al. (2010) onderzoek gedaan naar de impact van een scheiding op de relaties van jongvolwassenen met gescheiden ouders. Zij stellen dat een scheiding een belangrijk effect heeft op deze toekomstige relaties, maar dat veel factoren rondom de scheiding dit effect zouden kunnen mediëren. Heifetz et al. (2010) stellen dat juist de voortdurende blootstelling aan ouderconflicten in de scheidingssituatie kan zorgen dat kinderen met een negatieve blik kijken naar hoe mensen met elkaar omgaan. Dit zou weer effect hebben op hun vertrouwen in interpersoonlijke relaties.

Het belang van het behoud van het gezin is in verschillende boeken en tijdschriftartikelen terug te vinden. In het theoretisch kader is er niet specifiek iets geschreven

over het behoud van het oude kerngezin. Toch wordt in meerdere tijdschriftartikelen en jeugdboeken beschreven hoe fijn een kind het vindt dat het kerngezin in de scheidingssituatie ook als gezin blijft bestaan. Het is mogelijk dat het belang om het kerngezin te behouden in een scheidingssituatie, te maken heeft met de manier waarop men tegen een scheiding aankijkt. In een onderzoek van Gürmen et al. (2017) naar de persoonlijke relaties tussen ouders na een scheiding wordt er iets gezegd over het behoud van het kerngezin na de scheiding. Zij beschrijven dat een scheiding nog steeds gezien kan worden als een stressvolle periode van overgangen in gezinsrollen, maar dat men het ook steeds meer ziet als een ontwikkelingscontinuïteit in plaats van een schadelijke verstoring van het gezin. Daarnaast wordt er gesteld dat het concept ‘gezin’ na de scheiding hierdoor vaak blijft bestaan.

Het is belangrijk dat ouders bewust zijn van het feit dat kinderen beïnvloed worden door literaire fictie (Şen, 2021). Het negatieve beeld dat de jeugdboeken voornamelijk over scheidingen schetsen, kan kinderen dan ook beïnvloeden. Onder andere Punyanunt-Carter et al. (2018) stellen dat het waarschijnlijk is dat hoe vaker media een sociaal fenomeen representeren, hoe groter de kans is dat men die representatie voor ‘echt’ aanneemt en soortgelijke opvattingen ontwikkelt. Wanneer kinderen in ‘hun’ media veelal geconfronteerd worden met negatieve gevolgen van scheidingen, zou dit hun opvattingen en gedragingen dan ook op een negatieve manier kunnen beïnvloeden. Opvoedtijdschriften hebben juist een grote invloed op ouders door het verschaffen van kennis en adviezen om kinderen zo effectief mogelijk te kunnen opvoeden (Schmitz, 2016). Ook in de onderzochte tijdschriftartikelen worden er adviezen gegeven, namelijk over wat ouders het beste kunnen doen in scheidingssituaties, zodat het belang van het kind voorop staat. Derhalve kunnen opvoedtijdschriften ouders mogelijk helpen te voorkomen dat het negatieve beeld, dat fictieve jeugdboeken voornamelijk schetsen, voor kinderen herkenbaar wordt in het ‘echte’ leven.

Beperkingen en aanbevelingen

Een van de beperkingen van dit onderzoek is dat er omwille van de tijd geen grote hoeveelheden boeken en tijdschriftartikelen gelezen zijn. Daarnaast zijn er alleen artikelen gelezen uit één opvoedtijdschrift. Dit maakt het moeilijk om de resultaten te generaliseren naar een grotere groep Nederlandse opvoedtijdschriften en jeugdboeken met ‘scheiden’ als hoofdonderwerp. Conclusies uit dit onderzoek moeten dus met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd, omdat de resultaten van dit onderzoek berusten op de interpretaties van de onderzoeker, voornamelijk bij de boekenanalyse. Er kan niet met zekerheid worden gesteld dat de schrijvers de geselecteerde passages daadwerkelijk hebben bedoeld zoals ze door de

onderzoeker zijn geïnterpreteerd. Bij de tijdschriftanalyse is dit minder het geval, omdat het opvoedtijdschrift aangeeft ook gebruik te maken van wetenschappelijke bronnen, waardoor er geen sprake is van interpretatie van louter subjectieve opvattingen. Middels het vergelijken van de bevindingen van twee boeken met twee andere onderzoekers, is er wel getracht om de betrouwbaarheid van de boekenanalyse te vergroten.

Een inhoudelijke aanbeveling is om in vervolgonderzoek meer artikelen uit verschillende opvoedtijdschriften en meer jeugdboeken te analyseren. Dit kan betrekking hebben op Nederlandse opvoedtijdschriften en jeugdboeken, maar voor een omvangrijker onderzoek naar de westerse samenleving kunnen er ook tekstbronnen uit andere westerse landen worden geanalyseerd.

Daarnaast kan vervolgonderzoek zich richten op de interpretatie van ouders en kinderen van respectievelijk de tijdschriftartikelen en de jeugdboeken. Hierdoor kan er een vollediger beeld worden geschetst van de representatie van scheidingen in opvoedtijdschriften en jeugdboeken. Hierbij kan worden gefocust op het vertrouwen dat kinderen tijdens een scheidingssituatie hebben in relaties, aangezien hierover beperkte overeenstemming heerst in zowel de wetenschappelijke literatuur als de geanalyseerde tekstbronnen. Vanwege het feit dat het belang van het behoud van het gezin in meerdere boeken en tijdschriftartikelen naar voren is gekomen, kan vervolgonderzoek zich ook richten op hoe belangrijk het behoud van het kerngezin wordt gevonden door enerzijds gescheiden ouders en anderzijds kinderen van gescheiden ouders. Hierbij is het interessant in kaart te brengen wat de perceptie van de ouders en kinderen van het fenomeen 'scheiden' is, aangezien Gürmen et al. (2017) stellen dat de verschuiving van de perceptie van scheidingen er mede voor kan zorgen dat het concept 'gezin' na de scheiding blijft bestaan.

Referentielijst

Literatuur

- Almerico, G. M. (2014). Building character through literacy with children's literature. *Research in Higher Education Journal*, 26, 1-13.
- Amato, P. R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 650–666. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00723.x>
- Bal, P. M., & Veltkamp, M. (2013). How does fiction reading influence empathy? An experimental investigation on the role of emotional transportation. *PLoS ONE*, 8(1), e55341. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0055341>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2022, 14 juli). *Scheiden*. Geraadpleegd op 4 oktober 2022, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-bevolking/levensloop/scheiden>
- Flick, U. (2018). *An Introduction to Qualitative Research* (6e editie). SAGE Publications.
- Ghesquière, R. (2009). *Jeugdliteratuur in perspectief*. Acco.
- Glessner, M. M., Hoover, J. H., & Hazlett, L. A. (2006). The portrayal of overweight in Adolescent Fiction. *Reclaiming Children & Youth*, 15(2), 116-123.
- Gürmen, M. S., Huff, S. C., Brown, E., Orbuch, T. L., & Birditt, K. S. (2017). Divorced yet still together: Ongoing personal relationship and coparenting among divorced parents. *Journal of Divorce & Remarriage*, 58(8), 645–660. <https://doi.org/10.1080/10502556.2017.1355172>
- Heckel, L., Clarke, A. R., Barry, R. J., McCarthy, R., & Selikowitz, M. (2013). Child AD/HD severity and psychological functioning in relation to divorce, remarriage, multiple transitions and the quality of family relationships. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 18(4), 353–373. <https://doi.org/10.1080/13632752.2013.769708>
- Heifetz, M., Connolly, J., Pepler, D., & Craig, W. (2010). Family divorce and romantic relationships in early adolescence. *Journal of Divorce & Remarriage*, 51(6), 366–378. <https://doi.org/10.1080/10502551003652157>
- Jones, A. C. (2003). Restructuring the stepfamily: Old myths, new stories. *Social Work*, 48(2), 228–236. <https://doi.org/10.1093/sw/48.2.228>
- Murphy, K. L., Martin, M., & Martin, D. (2018). Parental stress and parent-child relationships in recently divorced, custodial mothers. *European Journal of Educational Sciences*, 5(2). <https://doi.org/10.19044/ejes.v5no2a1>

- Orgilés, M., Samper, M. D., Fernández-Martínez, I., & Espada, J. P. (2018). Depresión en preadolescentes españoles: Diferencias en función de variables familiares. *Revista de Psicología Clínica con Niños y Adolescentes*, 4(2), 129–134.
- Ouders van Nu (2022, 28 oktober). *Over Ouders van Nu*. Geraadpleegd op 14 oktober 2022, van [Over Ouders van Nu | Ouders van Nu](#)
- Pelleboer-Gunnink, H. A., Van der Valk, I. E., Branje, S. J. T., Van Doorn, M. D., & Deković, M. (2015). Effectiveness and moderators of the preventive intervention kids in divorce situations: A randomized controlled trial. *Journal of Family Psychology*, 29(5), 799–805. <https://doi.org/10.1037/fam0000107>
- Planitz, J. M., & Feeney, J. A. (2009). Are stepsiblings bad, stepmothers wicked, and stepfathers evil? An assessment of Australian stepfamily stereotypes. *Journal of Family Studies*, 15(1), 82–97. <https://doi.org/10.5172/jfs.327.15.1.82>
- Planitz, J. M., Feeney, J. A., & Peterson, C. C. (2009). Attachment patterns of young adults in stepfamilies and biological families. *Journal of Family Studies*, 15(1), 67–81. <https://doi.org/10.5172/jfs.327.15.1.67>
- Punyanunt-Carter, N. M., Shimkowski, J. R., Colwell, M. J., & Norman, M. S. (2018). College students' perceptions of media portrayals of divorce. *Journal of Divorce & Remarriage*, 59(7), 574–589. <https://doi.org/10.1080/10502556.2018.1466252>
- Rappaport, S. R. (2013). Deconstructing the impact of divorce on children. *Family Law Quarterly*, 47(3), 353–377.
- Saint-Jacques, M. C., Godbout, L., & Ivers, H. (2020). People's opinions and stereotypes about stepfamilies. *Journal of Family Issues*, 41(11), 2136–2159. <https://doi.org/10.1177/0192513x19896060>
- Schmitz, R. M. (2016). Constructing men as fathers: A content analysis of formulations of fatherhood in parenting magazines. *The Journal of Men's Studies*, 24(1), 3–23. <https://doi.org/10.1177/1060826515624381>
- Şen, E. (2021). Children's literature as a pedagogical tool: A narrative inquiry. *International Online Journal of Educational and Teaching (IOJET)*, 8(3), 2028–2048.
- Şen, E., & Karagul, S. (2021). A study of secondary school students' perceptions of fictional characters. *International Journal of Educational Methodology*, 7(3), 433–446. <https://doi.org/10.12973/ijem.7.3.433>
- Sever, I., Guttman, J., & Lazar, A. (2007). Positive consequences of parental divorce among Israeli young adults. *Marriage & Family Review*, 42(2), 7–28. https://doi.org/10.1300/j002v42n02_02

- Troilo, J., & Coleman, M. (2008). College student perceptions of the content of father stereotypes. *Journal of Marriage and Family*, 70(1), 218–227.
<https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2007.00473.x>
- Troilo, J., & Coleman, M. (2012). Full-time, part-time full-time, and part-time fathers: Father identities following divorce. *Family Relations*, 61(4), 601–614. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2012.00722.x>
- Trotter, P. B. (2010). The influence on parental romantic relationships on college students' attitudes about romantic relationships. *College Student Journal*, 44(1), 71–83.
- Vanderfaeillie, J., Obers, L., Van Puyenbroeck, H., & Grietens, H. (2016). Geweld in gezinnen: Stiefgezinnen vergeleken met kerngezinnen. *Kind en adolescent*, 37(1), 21–37. <https://doi.org/10.1007/s12453-015-0106-z>
- Wallerstein, J. S., & Lewis, J. M. (2004). The unexpected legacy of divorce: Report of a 25-year study. *Psychoanalytic Psychology*, 21(3), 353–370. <https://doi.org/10.1037/0736-9735.21.3.353>
- Weeda, I., & Groenewold, J. (1986). *Scheiden doet lijden?: (voor)oordelen over de gevolgen van echtscheiding*. De Haan.
- Weimer, A. A., Warnell, K. R., Ettekal, I., Cartwright, K. B., Guajardo, N. R., & Liew, J. (2021). Correlates and antecedents of theory of mind development during middle childhood and adolescence: An integrated model. *Developmental Review*, 59, 100945. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2020.100945>

Bronnen

Online tijdschriftartikelen Ouders van Nu

- Beckers, M. (2022, 21 juni). *Nieuwe partner voorstellen aan je kinderen, hoe doe je dat?* oudersvannu.nl. Geraadpleegd op 6 december 2022, van <https://www.oudersvannu.nl/peuter/opvoeden/nieuwe-partner-voorstellen-aan-kinderen/>
- Jorna, R. (2018, 23 juli). *Vechtscheiding voorkomen: hoe doe je dat?* oudersvannu.nl. Geraadpleegd op 7 december 2022, van <https://www.oudersvannu.nl/kind/opvoeden/vechtscheiding-voorkomen/>
- Jorna, R. (2022a, 15 maart). *Scheiden: dit zeg je tegen je kind*. oudersvannu.nl. Geraadpleegd op 6 december 2022, van <https://www.oudersvannu.nl/kind/opvoeden/scheiding-kind/>

- Jorna, R. (2022b, 2 mei). *Alles over co-ouderschap*. oudersvannu.nl. Geraadpleegd op 7 december 2022, van <https://www.oudersvannu.nl/kind/praktisch/co-ouderschap/>
- Jorna, R. (2022c, 7 oktober). *Scheiden, wat nu? Dit moet je allemaal regelen*. oudersvannu.nl. Geraadpleegd op 6 december 2022, van <https://www.oudersvannu.nl/kind/praktisch/scheiden-wat-nu/>
- Ouders van Nu. (2019a, 17 september). *Co-ouderschap: 12 tips voor gescheiden ouders*. Geraadpleegd op 6 december 2022, van <https://www.oudersvannu.nl/nieuws/co-ouderschap-12-tips-voor-gescheiden-ouders/>
- Ouders van Nu. (2019b, 29 oktober). *De positieve kanten én uitdagingen van single ouderschap*. Geraadpleegd op 7 december 2022, van <https://www.oudersvannu.nl/nieuws/de-positieve-kanten-en-uitdagingen-van-single-ouderschap/>
- Ouders van Nu. (2020a, 8 december). *Het eenoudergezin*. Geraadpleegd op 6 december 2022, van <https://www.oudersvannu.nl/baby/opvoeden/het-eenoudergezin/>
- Ouders van Nu. (2020b, 8 december). *Opgroeien met één ouder, wat doet dat met een kind?* Geraadpleegd op 6 december 2022, van <https://www.oudersvannu.nl/kind/opvoeden/opgroeien-met-een-ouder-wat-doet-dat-met-een-kind/>
- Ouders van Nu. (2021, 17 mei). *Kan mijn kind een scheiding verwerken?* Geraadpleegd op 6 december 2022, van <https://www.oudersvannu.nl/kind/opvoeden/scheiding-verwerken/>
- Ouders van Nu. (2022a, 9 februari). *Een samengesteld gezin vormen, hoe doe je dat? “Het gaat stroef en gepaard met tranen”*. Geraadpleegd op 7 december 2022, van <https://www.oudersvannu.nl/baby/opvoeden/een-samengesteld-gezin-vormen-hoe-doe-je-dat-het-gaat-stroef-en-gepaard-met-tranen/>
- Ouders van Nu. (2022b, 20 oktober). *Stiefmoeder of -vader zijn: hoe ga je daarmee om?* Geraadpleegd op 7 december 2022, van <https://www.oudersvannu.nl/kind/opvoeden/stiefmoeder-zijn/>
- Spanjaard, C. (2022a, 12 augustus). *Handig! Deze 10 tips voor alleenstaande ouders*. oudersvannu.nl. Geraadpleegd op 6 december 2022, van <https://www.oudersvannu.nl/nieuws/10x-tips-voor-alleenstaande-ouders/>
- Spanjaard, C. (2022b, oktober 10). *10 redenen waarom alleenstaand moeder zijn zo gek nog niet is*. oudersvannu.nl. Geraadpleegd op 7 december 2022, van

<https://www.oudersvanu.nl/nieuws/10-redenen-waarom-alleenstaand-moeder-zijn-zo-gek-nog-niet/>

Jeugdboeken

Cazemier, C. (2013). *Echt spel*. Wpg Kindermedia.

Cazemier, C. (2021). *Vuurspuwen*. Ploegsma.

Desmet, K. (2018). *Mus*. Letterrijn.

De Vos, D., & Van Aar, H. (2021). *Liv*. Su Kids & Digits.

De Vries, D. R. (2013). *Tijgereiland*. Querido.

Lebbink, G. (2022). *Niemand vraagt hoe het met mij gaat*. Lemniscaat.

Mijnders, H. (2015). *Solo*. Den Hertog.

Slee, C. (2015). *Kapot*. Overamstel Uitgevers.

Van de Wijdeven, H. (2020). *Leugenaar leugenaar*. Querido.

Van Tongeren, C. (2018). *Heerestraat en Rozenlaan: mijn rampzalige leven in twee huizen*.

Blossom Books.

Welzijn, M. (2013). *Mijn moeder heeft een date....* Uitgeverij Village.

Woltz, A. (2015). *Gips*. Querido.

Bijlagen

- A. Schema tijdschriftanalyse *Ouders van Nu*
- B. Schema boekenanalyse

Bijlage A Schema tijdschriftanalyse *Ouders van Nu*

Thema	Subthema's en bijbehorende termen	Artikelen
Reactie van het kind	<p><i>Directe reactie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Boosheid ➤ Verdriet <p><i>Reactie op de lange termijn</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Boosheid ➤ Verdriet ➤ Dwars gedrag ➤ 'Overdreven' behulpzaamheid 	<p>Kan mijn kind een scheiding verwerken? (2021), Scheiden: dit zeg je tegen je kind (2022)</p> <p>Kan mijn kind een scheiding verwerken? (2021)</p>
Nieuwe gezinsstructuren	<p><i>Eenoudergezin</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Negatief <ul style="list-style-type: none"> ○ Geen affectie ○ Geen aandacht ○ Financiële problemen ○ Aspecten van parentificatie 	<p>De positieve kanten én uitdagingen van single ouderschap (2019)</p> <p>Handig! Deze 10 tips voor alleenstaande ouders (2022), Het eenoudergezin (2020), Opgroeien met één ouder, wat doet dat met een kind? (2019)</p> <p>Het eenoudergezin (2020), Opgroeien met één ouder, wat doet dat met een kind? (2020), Scheiden: dit zeg je tegen je kind (2022)</p>

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Positief <ul style="list-style-type: none"> ○ Wel affectie ○ Wel aandacht ○ Zelfvertrouwen ○ Zelfstandigheid <i>Stiefgezin</i> ➤ Negatief <ul style="list-style-type: none"> ○ Geen affectie ○ Geen band ○ Instabiliteit ○ Veel uitdagingen ➤ Positief <ul style="list-style-type: none"> ○ Wel band ○ Succeservaringen 	<p>De positieve kanten én uitdagingen van single ouderschap (2019), Handig! Deze 10 tips voor alleenstaande ouders (2022),</p> <p>10 redenen waarom alleenstaand moeder zijn zo gek nog niet is (2022), Het eenoudergezin (2020), Opgroeien met één ouder, wat doet dat met een kind? (2020)</p> <p>Een samengesteld gezin vormen, hoe doe je dat? “Het gaat stroef en gepaard met tranen” (2022), Stiefmoeder-of vader zijn: hoe ga je daarmee om? (2022)</p> <p>Een samengesteld gezin vormen, hoe doe je dat? “Het gaat stroef en gepaard met tranen” (2022)</p>
Opvoeding	<p>Betrokkenheid</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Wel betrokken, vergelijkbare opvoeding 	

	<ul style="list-style-type: none"> ○ Expliciet co-ouderschap ○ Geen co-ouderschap, wel beide ouders betrokken ➤ Niet beide ouders betrokken 	<p>Alles over co-ouderschap (2022), Co-ouderschap: 12 tips voor gescheiden ouders (2019)</p> <p>Een samengesteld gezin vormen, hoe doe je dat? “Het gaat stroef en gepaard met tranen” (2022), Scheiden: dit zeg je tegen je kind (2022), Scheiden, wat nu? Dit moet je allemaal regelen (2022)</p> <p>10 redenen waarom alleenstaand moeder zijn zo gek nog niet is (2022), De positieve kanten én uitdagingen van single ouderschap (2019), Het eenoudergezin (2020)</p>
Verstandhouding tussen de ouders	<p>Adviezen</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Geen ruzie in bijzijn kind ➤ Niet slecht praten over andere ouder 	<p>Co-ouderschap: 12 tips voor gescheiden ouders (2019), Handig! Deze 10 tips voor alleenstaande ouders (2022), Het eenoudergezin (2020), Scheiden: dit zeg je tegen je kind (2022), Kan mijn kind een scheiding verwerken? (2021), Vechtscheiding</p>

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Communicatie <ul style="list-style-type: none"> ○ Goed ○ Respectvol ○ Regelmatig 	<p>voorkomen: hoe doe je dat? (2018)</p> <p>Alles over co-ouderschap (2022), Co-ouderschap: 12 tips voor gescheiden ouders (2019), Een samengesteld gezin vormen, hoe doe je dat? “Het gaat stroef en gepaard met tranen” (2022), Kan mijn kind een scheiding verwerken? (2021), Nieuwe partner voorstellen aan kinderen, hoe doe je dat? (2022), Scheiden: dit zeg je tegen je kind (2022), Scheiden, wat nu? Dit moet je allemaal regelen (2022), Vechtscheiding voorkomen: hoe doe je dat? (2018)</p>
<p>Reactie van de omgeving</p>	<p>Steun</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Hulp ➤ Luisterend oor 	<p>De positieve kanten én uitdagingen van single ouderschap (2019), Handig! Deze 10 tips voor alleenstaande ouders (2022), Het eenoudergezin (2020)</p> <p>De positieve kanten én uitdagingen van single</p>

		ouderschap (2019), Kan mijn kind een scheiding verwerken? (2021), Vechtscheiding voorkomen: hoe doe je dat? (2018),
Ouder-kindrelatie	<p>Wisselend</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Staat onder druk <ul style="list-style-type: none"> ○ Boos en verdrietig ○ Bedreigd ○ Loyaliteitsconflict ➤ Liefde <ul style="list-style-type: none"> ○ Hechte relatie 	<p>Nieuwe partner voorstellen aan kinderen, hoe doe je dat? (2022), Scheiden: dit zeg je tegen je kind (2022)</p> <p>Nieuwe partner voorstellen aan kinderen, hoe doe je dat? (2022)</p> <p>Scheiden: dit zeg je tegen je kind (2022)</p> <p>10 redenen waarom alleenstaand moeder zijn zo gek nog niet is (2022), De positieve kanten én uitdagingen van single ouderschap (2019), Het eenoudergezin (2020), Opgroeien met één ouder, wat doet dat met een kind? (2020)</p>

	<ul style="list-style-type: none"> ○ Luisteren naar emoties van kind ○ Liefdevolle relatie met een ouder ○ Liefdevolle relatie met beide ouders 	<p>Co-ouderschap: 12 tips voor gescheiden ouders (2019), Kan mijn kind een scheiding verwerken? (2021)</p> <p>10 redenen waarom alleenstaand moeder zijn zo gek nog niet is (2022), De positieve kanten én uitdagingen van single ouderschap (2019), Opgroeien met één ouder, wat doet dat met een kind? (2020)</p> <p>Alles over co-ouderschap (2022), Co-ouderschap: 12 tips voor gescheiden ouders (2019), Kan mijn kind een scheiding verwerken? (2021), Scheiden: dit zeg je tegen je kind (2022)</p>
Ontwikkeling van het kind	<p>Negatief</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Achteruitgang in algemene ontwikkeling 	<p>Kan mijn kind een scheiding verwerken? (2021), Scheiden: dit zeg je tegen je kind (2022),</p>
Behoud van het gezin	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Bevestiging dat het kerngezin, ondanks de 	<p>Co-ouderschap: 12 tips voor gescheiden ouders</p>

	scheiding, altijd een gezin blijft	(2019), Scheiden: dit zeg je tegen je kind (2022)
Vertrouwen in relaties	<p>Verlies aan vertrouwen in</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Menselijke relaties <ul style="list-style-type: none"> ○ ‘Houden van’ is niet onvoorwaardelijk bij familie ○ Behoefte aan bevestiging ○ Negatief effect toekomstige relaties 	<p>Scheiden: dit zeg je tegen je kind (2022)</p> <p>Kan mijn kind een scheiding verwerken? (2021)</p> <p>De positieve kanten én uitdagingen van single ouderschap (2019)</p>

Bijlage B Schema boekenanalyse

Thema	Subthema's en bijbehorende termen	Boeken
Reactie van het kind	<p><i>Directe reactie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Boosheid ➤ Verdriet ➤ Onbegrip <p><i>Reactie op de lange termijn</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Internaliserend gedrag <ul style="list-style-type: none"> ○ Boosheid ○ Verdriet ➤ Externaliserend gedrag <ul style="list-style-type: none"> ○ Boosheid ○ Verdriet ➤ Onmacht ➤ Probleemgedrag <ul style="list-style-type: none"> ○ Drugsgebruik ○ Gewelddadig 	<p>Alle boeken</p> <p>Heerestraat en Rozenlaan: mijn rampzalige leven in twee huizen (2018), Kapot (2015), Solo (2015), Tijgereiland (2013)</p> <p>Echt spel (2013), Gips (2015), Leugenaar leugenaar (2020), Liv (2021), Mijn moeder heeft een date...(2013)</p> <p>Heerestraat en Rozenlaan: mijn rampzalige leven in twee huizen (2018), Niemand vraagt hoe het met mij gaat, (2022) Vuurspuwen (2021)</p> <p>Vuurspuwen (2021) Leugenaar leugenaar (2020)</p>

	<ul style="list-style-type: none"> ○ Zelfbeschadiging ○ Suïcidale gedachten 	<p>Mus (2018), Niemand vraagt hoe het met mij gaat (2022)</p> <p>Mus (2018), Niemand vraagt hoe het met mij gaat (2022)</p>
Nieuwe gezinsstructuren	<p><i>Eenoudergezin</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Negatief <ul style="list-style-type: none"> ○ Geen affectie ○ Geen aandacht ○ Financiële problemen ○ Aspecten van parentificatie ➤ Positief <ul style="list-style-type: none"> ○ Wel affectie ○ Wel aandacht 	<p>Heerestraat en Rozenlaan: mijn rampzalige leven in twee huizen (2018), Kapot (2015), Niemand vraagt hoe het mij gaat (2022), Tjigereiland (2013)</p> <p>Echt spel (2013), Kapot (2015), Niemand vraagt hoe het met mij gaat (2022), Vuurspuwen (2021)</p> <p>Echt spel (2013), Heerestraat en Rozenlaan: mijn rampzalige leven in twee huizen (2018), Kapot (2015), Mus (2018), Niemand vraagt hoe het met mij gaat (2022), Tjigereiland (2013)</p> <p>Mijn moeder heeft een date...(2013), Vuurspuwen (2021)</p>

	<p><i>Stiefgezin</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Negatief <ul style="list-style-type: none"> ○ Geen affectie ○ Geen rekening houden met kind ○ Instabiliteit ○ Negatieve opvattingen ➤ Positief <ul style="list-style-type: none"> ○ Wel affectie ○ Wel aandacht 	<p>Liv (2021), Vuurspuwen (2021)</p> <p>Heerestraat en Rozenlaan: mijn rampzalige leven in twee huizen (2018), Liv (2021), Mus (2018), Vuurspuwen (2021)</p> <p>Heerestraat en Rozenlaan: mijn rampzalige leven in twee huizen (2018), Vuurspuwen (2021)</p> <p>Echt Spel (2013), Heerestraat en Rozenlaan: mijn rampzalige leven in twee huizen (2018), Liv (2021), Mus (2018)</p> <p>Liv (2021), Vuurspuwen (2021)</p>
Opvoeding	<p>Betrokkenheid</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Wel betrokken <ul style="list-style-type: none"> ○ Expliciet co-ouderschap ○ Geen co-ouderschap, wel 	<p>Gips (2015), Heerestraat en Rozenlaan: mijn rampzalige leven in twee huizen (2018), Niemand vraagt hoe het met mij gaat (2022), Vuurspuwen (2021)</p> <p>Echt spel (2013), Kapot (2015), Liv (2021), Solo</p>

	<p>beide ouders betrokken</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Niet betrokken <ul style="list-style-type: none"> ○ Vader 	<p>(2015), Tijgereiland (2013)</p> <p>Leugenaar Leugenaar (2020), Mijn moeder heeft een date... (2013), Mus (2018)</p>
Verstandhouding tussen de ouders	<p>Slecht</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ruzies ➤ Slecht over andere ouder spreken <ul style="list-style-type: none"> ➤ Problematische verstandhouding <ul style="list-style-type: none"> ○ Hevige conflicten ○ Geweld <p>Goed</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Geen ruzie ➤ Niet slecht spreken over andere ouder 	<p>Overige boeken</p> <p>Echt spel (2013), Heerestraat en Rozenlaan: mijn rampzalige leven in twee huizen (2018), Kapot (2015), Liv (2021), Mus (2018), Niemand vraagt hoe het met mij gaat (2022), Solo (2015), Tijgereiland (2013), Vuurspuwen (2021)</p> <p>Kapot (2015), Niemand vraagt hoe het met mij gaat (2022)</p> <p>Niemand vraagt hoe het met mij gaat (2022)</p> <p>Gips (2015)</p>
Reactie van de omgeving	Meepraten	

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Begrip ➤ Hulp ➤ Luisterend oor <p>Nuanceren</p> ➤ Delen van ervaringen ➤ Relativeren 	<p>Echt spel (2013), Heerestraat en Rozenlaan: mijn rampzalige leven in twee huizen (2018), Kapot (2015), Liv (2021), Mijn moeder heeft een date... (2013), Mus (2018), Niemand vraagt hoe het met mij gaat (2022), Solo (2015)</p> <p>Heerestraat en Rozenlaan: mijn rampzalige leven in twee huizen (2018), Leugenaar leugenaar (2020)</p> <p>Echt spel (2013), Niemand vraagt hoe het met mij gaat (2022)</p> <p>Gips (2015), Niemand vraagt hoe het met mij gaat (2022), Solo (2015), Vuurspuwen (2021)</p>
Ouder-kindrelatie	<p>Wisselend</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Staat onder druk <ul style="list-style-type: none"> ○ Boos ○ Loyaliteitsconflict ➤ Liefde 	<p>Alle boeken Alle boeken Echt spel (2013), Kapot (2015), Niemand vraagt hoe het met mij gaat (2022), Solo (2015), Tijgereiland (2015)</p>

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Acceptatie nieuwe gezinsstructuur ➤ Acceptatie scheiding in het algemeen 	<p>Echt spel (2013), Liv (2021), Mijn moeder heeft een date...(2013), Mus (2018), Vuurspuwen (2021)</p> <p>Gips (2015), Solo (2015), Vuurspuwen (2021)</p>
Behoud van het gezin	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Bevestiging dat gezin, ondanks de scheiding, altijd een gezin blijft 	<p>Echt spel (2013), Gips (2015), Solo (2015)</p>
Vertrouwen in relaties	<p>Verlies aan vertrouwen in</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Menselijke relaties <ul style="list-style-type: none"> ○ Liegen ➤ Liefdesrelaties <ul style="list-style-type: none"> ○ Liefde mislukt ○ Niet geschikt voor relaties ➤ Vertrouwen wordt weer teruggevonden 	<p>Leugenaar leugenaar (2020)</p> <p>Gips (2013), Heerestraat en Rozenlaan: mijn rampzalige leven in twee huizen (2018), Vuurspuwen (2021)</p> <p>Gips (2015), Vuurspuwen (2021)</p>